

A n t i k ā s p a s a u l e s m o t i v i

l a t v i e š u t a u t a s

p a s a k ā s.

Motto: Erant in quadam civitate rex et

regina.

S a t u r s .

I e v a d s.....	3
I. Antikās pasaules motīvi, kas izplatījušies pie latviešiem ar rakstu palīdzību.....	6
Dzīvnieku pasakas.....	6
Persefone.....	9
Odisejs pie Polifēma.....	10
Rampsinits.....	11
II. Antikās pasaules motīvi, kas atrodami tautas trā- dīcija.....	14
A. Burvības pasakas.....	16
Hērakls.....	16
Tēsejs.....	19
Persejs.....	21
Pēlejs.....	27
Bellerofonts.....	27
Odisejs pie Polifēma.....	29
Pasakas par cilvēkēdējiem.....	32
Pasakas par lielo rijēju.....	32
Pasakas par pārmainītiem vaināgiem.....	33
Argonauti.....	34
Poliids.....	38
Pasaku motīvi par brīnumzālēm.....	40
Pasaku motīvi par brīnišķīgu augšanu.....	40
Pasakas par dzimuma maiņu.....	42
Mēstre un Erisichtons.....	42
Pēlejs un Tetida.....	44
Pārvērtības motīvs.....	45

Atalante.....	50
Melamps.....	52
Ariōns.....	54
Govs kā ceļvede.....	55
Orfejs.....	56
Niss.....	57
Meleagrs.....	58
Sīsifs.....	60
Amōrs un Psiche.....	61
Viņpasaule.....	64
Lejputrija.....	66
B. Stāstu pasakas.....	69
Ibiks.....	69
Oidips.....	70
Rampsinits.....	71
Frikss un Helle.....	75
Biblida.....	73
Atrejs.....	74
Motivs par trim brāļiem.....	74
Maķedonijas sākumi.....	75
Motivs par brīnuma mālderī.....	76
Motivs par saraustišanu ar zirgiem.....	76
N o s l ē g u m s	77
Svarīgākie avoti un literatūra.....	81

I e v a d s .

Mācība par tautas pasaku ceļošanu tagadējā etnografijā ieņem galveno vietu. Tādēļ, pētījot kādas tautas pasakas, nepieciešami tās salīdzināt ar citu tautu pasakām. Dažu tautu pasakas šādā kārtā plaši komentētas. Minēsim še Boltes un Polivkas komentāru Grimmu pasakām. Šini komentārā ļoti plašs salīdzināmais materiāls kā no, seno, tā tagadējo tautu pasakām. Pamatojoties vienīgi uz šāda salīdzināmā materiāla var spriest par attiecīgas pasakas izcelšanos.

Latviešu pasakas tikai pēdējā laikā ir pieejamas dziļākiem pētījumiem, jo vākšanas un kārtošanas darbs patlaban vēl tuvojas noslēgumam. Tas arī ir viens no iemesliem, kāpēc par latviešu tautas pasakām vēl maz rakstīts. Sakarā ar to jautājumos par latviešu tautas pasaku radniecību ar citu tautu pasakām, respektīvi citu tautu motīviem latviešu tautas pasakās, mums vēl ir daudz neskaidrību. Lai gūtu šinis jautājumos skaidrību, nepieciešami latviešu pasakas salīdzināt ar citu tautu pasakām. Jautājums par antiķiem motīviem latviešu tautas pasakās tā tad ir maza epizode latviešu tautas pasaku salīdzināšanas darbā.

Salīdzinot latviešu pasakas ar antiķām, mums rodas grūtības tai ziņā, ka mums nav ne pilnīgu antiķo pasaku krājumu, ne arī izsmēlošu darbu par antiķām pasakām.(1). Piegriezīsimies drusku antiķajai pasakai vispārīgi.

Ja pētījot modernās pasakas, mēs savus pētījumus varam pamatot uz izveidotām pasakām, uz noslēgtiem pasaku tipiem, aplūkojot seno tautu pasakas, grūti ir šādus tipus konstatēt. Pa lielākai daļai mēs varam runāt tikai par antīko pasaku motīviem, kas uzglabājušies literatūrā. Antīko pasaku motīvus sastopam it īpaši mitoloģijā. Ļoti liela mitu daļa sastāv no pasaku motīviem. Tādā kārtā antīko pasaku varam meklēt visur tur, kur sastopam mitus: gan epā, gan lirikā, gan drāmā, gan prōzas sacerējumos. Bet arī ārpus mitoloģijas sastopam antīko rakstnieku darbos vietas, kas satura antīko pasaku motīvus. Te jāmin sevišķi seno vēsturnieku darbi, kas satura daudz brīnišķīgu un pārdabīgu notikumu. Tādēļ, lai iepazītos ar antīko pasaku, mums jāņem vērā gan autori, kuru darbos sastopam grieķu mitus, gan vēsturnieki, kas stāsta brīnišķīgus notikumus.

Bieži mēs arī atsevišķu motīvu nevaram konstatēt, bet sadūramies tikai ar kādām pasakas atskaņām. Kā tādas varētu minēt, piemēram, burvju nūjiņu, kas pieder kādam dievam, vai zelta ragus, kas pieder kādam dzīvniekam.

Tā kā viela, kur varam meklēt antīkās pasakas motīvus, ir tik plaša un paši pasakas motīvi bieži ir izteikti apslēptā formā, tad arī antīkās pasakas pētīšanā zinātnieki vēl nav teikuši savu gala vārdu. Līdz ar jaunu antīko avotu atrašanu tiek atrasti arī jauni antīkās pasakas motīvi. Minēsim šie papīrusus, piemēram, Papyrus Mimaout (Papyri magici Graeci), kurā sastopam daudz pasaku motīvu.

Tā kā mums vēl nav pilnīgu antīko pasaku krājumu, tad nevaram vēl pilnīgi izsmēloši salīdzināt antīkās un mūsu

pasakas.

Beidzot jāaizrāda, ka daudz antiko motīvu latviešu tautas pasakās ir konstatējis prof. P.Šmits Latviešu tautas pasaku izdevuma ievadā (2).

Svarīgi mums ir arī ārzemju zinātnieku darbi, kuŗos antīkā pasaka ir salīdzināta ar mūslaiku pasakām. Šo zinātnieku starpā sevišķi jāmin Aly (1), Klingsers (5), Markss (3), Bolte un Polivka (4).

-
1. Pārskatu par senajām pasakām un autoriem, kas tās apstrādājuši, sniedz Aly savā rakstā "Märchen" Pauly-Wissova RE 14,1.
 2. Prof.P.Šmits, Latviešu pasakas un teikas I - XII 1925-1936.
 3. Marx, Griechische Märchen von dankbaren Tieren. 1922.
 4. Bolte-Polivka, Anmerkungen zu den Kinder und Hausmärchen der Brüder Grimm I - IV 1913 - 1930.
 5. Витольдъ Клингеръ Сказочные мотивы в истории Герогота. Киевъ 1903.

I. Antikās pasaules motīvi, kas
izplatījušies pie latviešiem
ar rakstu palīdzību.

Prof. Smits ir konstatējis, ka daudz pasaku izplatījušās latviešu tautā ar rakstu palīdzību. Viņš min veselu rindu pasaku grāmatu, kas sarakstītas latviešu valodā un kas satur daudz citu tautu pasaku. Šo pasaku starpā mēs redzam arī antikās pasakas.

Pirmkārt še jāmin zvēru pasakas, kas ļoti radniecīgas Aisōpa un Faidra fābulām. Izplatījušās šīs pasakas it īpaši ar vecā Stendera un Šaca grāmatām (1).

Suns ar gaļas gabalu - pazīstama Faidra pasaka, Smita krājumā ievietota I sēj. 319. l.p., Stendera 4. pasaka.

Vanags saplēš smējēju zvirbuli: ērglis plosas zaķi, zvirbulis zaķi izsmej, tai brīdī vanags satver zvirbuli un saploša. Tā arī ir Faidra fābula. Smita krājumā tā ievietota I 350. Profesors Smits aizrāda, ka šo pasaciņu izplatījis vispirms Stenders ar savu pasaku grāmatu (Nr 11) un vēlāk Šacs, bet tautas mutē viņa, kā liekoties, neesot iesakņojusies.

Krauklis un lapsa. Anti Arnes katalogā Nr 57. Šī arī ir pazīstama Faidra pasaka, kur stāsta par to, ka lapsa izvil krauklim siera gabalu. Smita krājumā atrodami divi varianti, I 178. Prof. Smits aizrāda, ka arī šī pasaka varētu būt izplatīta ar Stendera pasaku (25) un Šaca lasāmās grāmatas (11)

starpniecību.

Vilks un dzērve. Šī pazīstamā Faidra pasaka, kur teikts, ka dzērve izvēl vilkam kaulu no rīkles, sastopama pie latviešiem vienā variantā, Šmita krājumā I 187. , Stendera 26, Šaca 8. Prof. Šmits domā, ka šī pasaka pie latviešiem neesot visai populāra.

Lācis un pele, Šmita krājumā I 188, Anti Ārnes katalogā 75. Lācis, saķēris peli, palaiž to vaļā. Vēlāk lācis iekrit cilpās, no kuņģam pele to atbrīvo, cilpas pārgrauzdama. Faidrs stāsta par lauvu un peli. Šī pasaka, pēc prof. Šmita domām, cēlusies Ēģiptē, no kurienes pārnākusi Grieķijā. Latviešu valodā šo pasaku tulkojis Stenders (35) un izplatījis Šacs (9).

Mājas pele un lauku pele. Par mājas peles viesošanos pie lauku peles stāstījis jau Aigōps. Šmita krājumā I 226, Anti Ārnes katalogā 112, Stendera pasakās 28.

Nepateicība pasaules alga. Zemnieks izglābj čusku, bet tā gatavojas tam iedzelt rokā, teikdama, ka nepateicība esot pasaules alga. Prof. Šmits aizrāda, ka sākumā tā bijusi Aigōpa pasaka, kas nonākusi Indijā, kur tā paplašināta un pārstrādāta un tādā veidā atkal nonākusi Eiropā. Šmita krājumā I 277, Anti Ārnes katalogā 155, Stendera pasakās 52.

Lapsa dziedē slimo lauvu. Tā ir pazīstamā Aigōpa pasaka. Lapsa ieteic slimam lauvam pārplēst pušu vilku, vai novilkēt tam ādu. Latviešu pasakās sastopami divi varianti. Šmita krājumā I 169. Abi varianti stāv tuvu Stendera pasaciņai (54) un Rugēna dziesmiņai, bet tomēr atšķiras no tām ar dažiem sīkumiem.

Lapsa un azis. Tā ir Aigōpa pasaka, kur stāsta, ka lapsa

ieviļ azi bedrē, bet pati, uzlēkdama uz aža muguras, tiek no bedres ārā. Anti Ārne 31. Šmita krājumā trīs varianti, I 166. Divi varianti cēlušies no Stendera un Šaca grāmatām. Prof. Šmits domā, ka arī trešais variants esot cēlies no grāmatām.

Vārna svešās spalvās. Vārna visādi grib būt skaista, bet tas tai nekā neizdodas. Šī Aisopa fābula latviešiem tapusi pazīstama no Stendera (22) un Šaca (2) grāmatām. Šmita krājumā I 357.

Skudra un sisenis. Aisōpa fābula. Skudra ir čakla, sisenis slinks un vieglprātīgs; pirmajai ir ziemu barība, otrajam nav, tādēļ tam jāiet pie skudras lūgties palīdzības. Šmita krājumā I 386. Pasaku tulkojis Stenders (19), izplatījis Šacs (5).

Lapsa pie lauvas bedres. Aisōpa fābula. Lapsa neiet lauvas bedrē, tādēļ, ka daudzu zvēru pēdas tur iēiet, bet neviena nenāk ārā. Šmita krājumā I 170, Stenders 16, Šacs 10.

Mēs redzējam, ka visas minētās pasakas ienākušas ar Stendera un Šaca starpniecību un tikai retos gadījumos mazliet atšķiras no tām. Minēsim šē kādu pasaku, kur atšķirība starp latviešu variantu un Stendera pasaku ir lielāka.

Kas bailīgāks par zaķi? Šī arī ir Aisōpa fābula, kas Anti Ārnes katalogā ievietota ar Nr. 70. Zaķi grib slicināties, jo viņi uzskata sevi par visbailīgākiem radījumiem. Ūdens malā tie izbaida vardes. Kad viņi redz, ka ir dzīvnieki, kas arī no viņiem baidās, viņi apmierinās. Šī pasaka Šmita krājumā sastopama 9 variantos - I 183. sek. Šo variantu starpā īpatnīgs ir devītais variants, kur tēlots, ka zaķis sabaidījis aitas. Prof. Šmits aizrāda, ka Stendera fābula (23)

nevarot būt vienīgais avots, no kuŗa šī fabula būtu pārnākusi pie latviešiem. Šim apgalvojumam par labu runā arī tas, ka minēto pasaku pazīst arī igauņi. (2)

Tālāk jāmin pasaka par Krūmini un viņas meitu Nijoli, respektīvi par Dēmētru un Persefoni. Šīs pasakas rakstu avotu atrodam „Mājas viesī” 1856. gada 26. nummurā, kā to apliecina gan prof. Šmits, gan Lerchis-Puškaitis. Pasaka ievietotas Lercha-Puškaiša krājumā 5 variantos, no kuŗiem minēsim divus svarīgākos.

Lerchis-Puškaitis V.378.

Vecos laikos bagātai lielmātei Krūmainei bijusi daiļa un gudra meita. Vienreiz pats velns iznācis no elles un sastapis daiļo Krūmaines meitu. Viņš tā iemīlējies, ka pārtraucis visus savus ļaunos darbus. Kādu dienu Krūmaines meita izgājusi ezermalā un sniegusies pēc ūdens puķēm. Te pēkšņi viņu satvēris velns un ierāvis pašā elles dibenā. Krūmaine gājusi meitu meklēt, bet nekur nevarējusi to atrast. Beidzot viņa saklausinājusi, ka meita esot ellē pie velna. Velns meitu tomēr neatdevis. Beidzot norunājuši tā: vasaru meita varot izciemoties pie mātes, bet ziemu jāejot atpakaļ pie velna.

Lerchis-Puškaitis VII 41/42.

Kēniņienei Krūminei bijusi sevišķi skaista meita - Nijole vārdā. Reiz tā devusies ezermalā plūkt puķes. Piepeši ezers atvēries un meitu aprijis. Meita nonākusi Pragarā, briesmīgā Pikuļa apakšzemes mājoklī. Krūmine zemes virsū meitu nevar atrast. Viņa dodas uz mājām - uz Lietuvu un māca tur zemi kopt. Vēlāk Krūmine dodas uz apakšzemes pili un redz, ka viņas mei-

ta dzīvo laimīgi. Tikai uz kādu laiku meita dodas līdz mātei zemes virsū un pušķo zemi no jauna ar zaļumiem un puķēm.

Mūsu priekšā ir divi varianti, kuŗi diezgan daudz atšķiras viens no otra. Pēc ārējām pazīmēm varētu spriest, ka teika par Dēmētru un Persefoni diezgan plaši iesakņojusies latviešu tautā. Bet prof. Šmits pierāda pretējo (3). Lieta tāda, ka visus piecus variantus ir uzrakstījis viens pats pasaku krājējs Kārlis Tarzieris no Druvienas. Ja šī pasaka būtu pie latviešiem tā iesakņojusies, ka tā būtu jau izvērtusies piecos stipri šķīrāmos variantos, tad arī citi tautas tradīciju krājēji būtu par to ko dzirdējuši. Grieķu teika par Dēmētru un Persefoni vispirms pārnesta pie leišiem un kā leišu teika tā atstāstīta „Mājas Viesī”, no kurienes Tarzieris to jēmis. Jāpiezīmē vēl, ka prof. Šmits pierāda daudz Tarziera pasakas par viltotām.

Mēs esam aplūkojuši pasakas, kuŗu aizmugurē stāv antīkie avoti un kuŗas pie latviešiem izplatījušās ar rakstu palīdzību, pie kam mums arvienu ir izdevies minēt attiecīgos rakstveida avotus. Tālāk aplūkosim pasakas, kas izplatījušās arī ar rakstu palīdzību, bet kuŗu rakstveida avotus uzrādīt nevarēsim.

Vispirms aplūkosim teiku par Polifēmu, kas attēlota Odisejas IX dziedājumā. Latviešu pasakās šīs teikas motīvi ļoti izplatīti un par tiem būs runa arī turpmāk (sk.29. l.p.). Še mēs aizrādīsim tikai uz pirmo pasakas variantu (P.Š.XI 192.). Ja salīdzinām šo variantu ar Homēra epizodi, varam konstatēt, ka latviešu variantā nav tādu motīvu, kas nebūtu

sastopami teikā par Polifēmu. Ir tikai dažas ļoti sīkas atšķirības. Vispirms jāaizrāda uz latviešu varianta ievada teikumu: „Vienam prinšam kārējies redzēt svešas zemes un viņš ar labu pavadoņu pulku kāpis kuģi un braucis uz svešām zemēm! Atšķirība te ir pamatota, jo nevar taču prasīt, lai tik isā pasakā būtu atstāstīti visi Odiseja brauciena mērķi. Tālāk pēc latviešu varianta milzis saķēņ princī ar pavadoņiem un iesloga kopā ar aitām alā, aizveļ alai priekšā akmeni, bet pats noguļas ārpusē. Pēc Odisejas turpretim Polifēms ierauga grieķus tikai tad, kad viņš jau labu laiku ir rīkojies savā alā un iededzinājis uguni. Pēc latviešu versijas milzis katru vakaru noēd divus cilvēkus un divas aitas, pēc Homēra turpretim katru rītu un vakaru divus cilvēkus. Par kiklopa piedzirdīšanu ar viņu latviešu variantā nekas nav minēts, tāpat trūkst motīva, kur Odisejs saka Polifēmam, ka viņu saucot „Neviens”. Pēc latviešu versijas nav arī saprotams, kā princis ar pavadoņiem varējis ieģrūst milža aci sakarsēto dzelzi, jo versijas sākumā minēts, ka milzis gulējis ārpus alas.

Galū galā jāsaka, ka latviešu variants ir īss un sauss Homēra epizodes atstāstījums, kuŗa dažas vietas tikai tad kļūtu loģiski saprotamas, ja tās vēl papildinātu ar dažām Homēra vietām. Arī prof. Šmits piezīmē, ka latviešu variants ieviesies, laīkam, ar grāmatu starpniecību.

Tālāk minēsim teīku par Ēģiptes ķēniņu Rampsīnītu, par ko stāsta Hērodots II grāmatas 121. nodaļā. Teīku atstāstīsim sīkākī, jo arī vēlāk tai pieģrieģīsīsimies (sk. 71. l. p.).

1. Ēģiptes ķēniņš Rampsīnī¹ts līcis uzcelt akmens pagrabu, lai labāk varētu paglabāt savus dārgumus.

2. Namdaris atstāj vienu akmeni neiemūrētu. Pēc kāda laika, gulēdams uz nāves gultas, viņš izstāsta par izņemamo akmeni saviem divi dēliem, kas sāk no pagraba zagst zeltu.

3. Kēniņš mana, ka zelts pamazām zūd un liek uztaisīt slazdu, kurā viens no brāļiem iekrīt. Otrs brālis, lai zādzība paliktu apslēpta, nocērt pirmajam galvu.

4. Kēniņš atrod zagli bez galvas. Viņš liek zagļa liki izkārt pie mūra un nostāda sargus, lai tie novērotu, kas liki apraud.

5. Mātē liek otram dēlam liki nojemt, piedraudējama pretējā gadījumā par dēla noziedzīgām gaitām ziņot kēniņam.

6. Dēls piepilda maisus ar vīnu, uzliek tos ēzelim mugurā un nonāk sargu tuvumā. Vins pa izdurtu caurumu tek ārā. Sargi tiecas vīnu dzert, bet dēls sākumā tos bargi atraida. Pēc kāda laika viņš tomēr sargiem atļauj dzert. Sargi piedzeņas un aizmieg. Dēls pajem brāļa liki.

7. Kēniņš izdomā atkal jaunu līdzekli, kā dabūt zagli rokā. Viņš liek savai meitai piejemt visus viriešus, pie tam katram vīrietim tai jāizstāsta savs gudrākais un nekrietnākais darbs. Zaglis iet pie kēniņa meitas un stāsta, ka viņa nekrietnākais darbs bijis tas, ka viņš nocirtis brālim galvu, gudrākais turpretim, ka viņš nozadzis brāļa liki. Kad zaglis to ir izstāstījis, kēniņa meita, gribējama viņu gūstīt, tver viņa roku, bet satver mirušā brāļa roku, ko zaglis pajēmis līdz.

8. Kēniņš, izbrīnījies par tādu zagļa veiklību, beidz to vajāt un piešķir tam lielu atalgojumu. Zaglis dabū arī kēniņa meitu par sievu.

Ja salīdzinām šo pasaku ar latviešu pasaku Šmita X sēj. 477. l.p., latviešu pasakā varam konstatēt visus minētos motīvus. Arī nekādi jauni motīvi nav sastopami latviešu variantā. Daži sīkumi, kas grieķiem ir, latviešiem nav. Vienīgā vērā liekamā starpība ir tā, ka latviešu pasakas sākums stāstīti, raugoties no ķēniņa viedokļa: kā ķēniņš, tā klausītājs paliek neziņā, kādā veidā nauda nozagta. Tikai pasakas beigās namdaļa dēļ ķēniņam izstāsta par izņemamo akmeni un par to, kāpēc nocirtis brālim galvu.

Lai gan prof. Šmits par šo pasaku nekā nesaka, šķiet, ka šī pasaka tāpat kā augstāk minētā Polifēma teika izplatījās ar rakstu palīdzību.

1. "Pasakas un stāsti, tiem latviešiem par gudru mācību sarakstīti no mācītāja G. F. Stendera" . I. izd. 1766 , II. izd. 1789.- "Pirma lasīšana s grāmata mājas un skolas bērniem par labu sarakstīta no Paula Emila Šaca, Tirzas un Velēnas mācītāja" Rīgā 1844.

2. Latviešu pasakas un teikas, pēc Anša Lercha - Puškaiša un citiem avotiem sakopojis un rediģējis prof. P. Šmits. I 102. Saisinājums šini rakstā P.Š.

3. P. Š. I 130.

II. Antīkās pasaules motīvi, kas atrodami tautas tradīcijā.

Pāriesim tagad uz mūsu darba galveno daļu un aplūkosim antīkās pasaules motīvus, kas sastopami tādas latviešu tautas pasakās, kuņģas, kādomājams, pie latviešiem izplatījušās ar mutes tradīciju, kuņģam mēs nevaram uzrādīt nekādus literāriskus avotus, ne arī pierādīt, ka tās varētu būt cēlušās no kādiem literāriem avotiem.

Kā jau augstāk aizrādīts, lai sasniegtu mērķi, mums jāoperē pa lielākai daļai ar pasaku motīviem, jo atrast latviešu pasaku, kas atbilst antīkajai, mēs varēsim tikai retos gadījumos. Visvienkāršāki būtu sagriezt kā latviešu tā antīkās pasakas motīvus un pēc tam motīvus salīdzināt. Bet pret šādu pasaku sagrauzīšanu uzstājas lielākā daļa pasaku pētnieku, jo pasaku sadalot, zūd tās organiskā vienība. No pasaku sadrumstalošanas tomēr pilnīgi izvairīties nevarēsim, jo liekot salīdzinājuma pamatā vienas tautas pasaku, otras tautas pasakas nākas sagriezt motīvus. Savos salīdzinājumos parasti pirmā vietā minēsim antīko pasaku, jo antīko motīvu bieži vien varēsim konstatēt vienā vai vairākās latviešu pasakās, kamēr nostādot pirmajā vietā latviešu pasaku, attiecīgos antīkos motīvus ne arvienu mums izdosies atrast.

Jāsaka daži vārdi arī par mūsu iztīrījuma kārtību. Lai labāki varētu orientēties, sadalīsim vispirms visas pasakas divi lielās grupās, kādas sastopam arī Anti Ārnes katalogā,

proti, burvības un stāstu pasakās. Burvības pasakas savukārt mēģināsim sīkāk grupēt, lai gan še būs grūti norobežot atsevišķus tipus. Vispirms minēsim pasakas, kas saistās ar pārdabīgā pretnieka pārvarēšanu, pēc tam pasakas, kuŗu galvenais motivs stāsta par kādam pārdabīgām spējām. Pirmkārt piegriezīsimies atdzīvināšanas un pārvēršanas spējām, tad minēsim pasakas, kuŗas izceltas pareģošanas, pārdabīgas redzēšanas u. c. spējas, pēc tam aplūkosim pārdabīgas dzīvnieku spējas un pārdabīgas spējas, kas saistās ar kādu priekšmetu, un beidzot salīdzināsim fantastisku zemju, viņpasaules un lejputrijas attēlojumus.

Daži vārdi jāsaka arī par mūsu darba rezultātiem. Salīdzināšanas rezultāti ne arvienu būs vienādi. Labāko rezultātu būsīm sasnieguši, ja mums izdosies uzrādīt antīkajās un latviešu pasakās identisku paralēli. Bieži vien mums būs jāapmierinās ar kādu attālāku paralēli vai, ļaunākā gadījumā, atsevišķa pasakas epizode, respektīvi motivs, savukārt jāsadala sīkākās vienības, kuŗām tad atsevišķi jāmeklē līdzības. Sava darba pamatā liksim tās antīkās pasakas, kuŗām mēs varēsim uzrādīt ciešākās paralēles latviešu pasakās. Bieži vien no garākiem antīko pasaku savirknējumiem izvēlēsimies tikai tos motivus, kas derīgi salīdzināšanai, atstājot pārējos bez ievēribas.

A. B u r v i b u p a s a k a s .

Anti Ārnes katalogā no Nr. 300 - 359. ievietotas pasakas, kurās galvenais motīvs ir briesmoņa (milža, pūķa, velna, nāves u.c.) pārvarēšana. Bez tam šo motīvu sastopam arī citās pasakās. Kā redzams, šis motīvs visu tautu pasakās ir ļoti izplatīts. Tādēļ nav ko brīnīties, ka tas bagātīgā mērā sastopams arī grieķu mitos un latviešu pasakās. Slavenākie grieķu varoņi, kas uzvar pūķi vai kādu citu briesmoni, ir Hērakls, Tēsejs, Persejs, Bellerofonts, Iasons, par kuriem sīkāk būs runa turpmāk.

Bez šiem gadījumiem antīko rakstnieku darbos vēl varam *redzēt* daudz līdzīgu motīvu. Minēsim te dažus.

Zevs nogalina nezvēru Tifōnu, kam ir simts galvu (Apoll. I 6.)

Apollōns nogalina pūķi pie Delfu orākula vietas.

Kadms nogalina pūķi pie Tēbu avota.

Kichnejs nogalina pūķi, kas valdījis par Salamīnu (Apoll. III 16.1.).

H ē r a k l s .

Vispirms jāmin varonis, ap kuru saistās visvairāk varoņdarbu. Tas ir Hērakls. Hērakla varoņdarbus uzskaita Apollodōrs II grāmatā no 4.-5. nod. Atzīmēsim tikai tās epizodes, kas visvairāk noder salīdzināšanai.

Vislielāko slavu Hērakls ieguvis ar saviem divpadsmit va-

rončdarbiem, kuņus viņš izdarījis Euristeja uzdevumā. Netrukst arī latviešu pasakās varoņu, kam kāds kungs vai ķēniņš uzdod pārmērīgus darbus.

P.Š. II 292. Lačadēls ķēniņa uzdevumā uzvar sumbru, lača tēviņu, trīs milžus, velnu, atnes apakšzemes egli.

P:Š. II 202. Stiprais dēls kalpo pie kunga un veic sekšus darbus. 1. Dēls ar arklu, kuņu tikko var pavilkt piecpadsmi zirgi. 2. Viņš piejūdz malkas vezumam lapsas un brauc mājās. 3. Viņš iejūdz malkas vezumā vilkus un, pārbraucis mājās, tos ielaiž kūtī. 4. Dēls rok aku, bet kungs met tam virsū milzīgu akmeni, ko dēls kā nieku atsit atpakaļ. 5. Kungs sūta dēlu uz sudmalām, kur tas uzvar velnu.

Kā redzam, isāki vai garāki varoņdarbu savirknējumi sastopami arī latviešu pasakās.

Aplūkosim dažus no Hērakla varoņdarbiem tuvāk.

Apoll. IV 5. Hērakls pārspēj Lernas hidru, kam ir deviņas galvas. Kā vienu galvu nocērt, uzaug divas vietas.

Latviešu pasakās sastopam pūķi vai velnu ar trim, sešām un deviņām (dažreiz divpadsmit) galvām. Antīkajās pasakās vēl neatrodam blakus trīs nezvērus, kas savā starpā atšķiņas vienīgi ar galvu skaitu, jo seno tautu pasakās trijskaitlis vēl nav iesakņojies. (1).

Apoll. IV 5. Hērakls iegūst Hesperidu ābolus, kuņus apsargā simtgalvains pūķis. Viņam palīdz Atlants. Pēc citas versijas Hērakls pats gājis pēc āboliem un nogalinājis pūķi.

Motīvu par pūķi, kas sargā dārgumus arī latviešu pasakās bieži sastopam. Arī zelta āboli latviešu pasakās bieži minēti.

1. Par trijskaitli sk. P:Š. I 63.

P.Š. III 143. Velnam ābele ar zelta āboliem, ko viņš liek pasakas varonim sargāt.

P.Š. III 372. Pie zelta ābeles pieķēdēta ķēniņa meita. Ja kāds ābolus aizskar, ķēniņa meita iekliedzas, velns izskrien no pils un ābolu jēmēju saplosa gabalos.

P.Š. III 272. Aprakstīts pajēmiens, kā rodas ābele ar zelta āboliem, sidraba lapām: pasakas varonis izrok parasto ābeli un iestāda ar galotni zemē.

Latviešu pasakās ābele ar zelta āboliem bieži pieder bārenītei.

P.Š. VI 189. Ābele izaug no govju (sarkītes) kauliem. Kad pamāte vai cits kāds iet ābolus raut, ābeles zari paceļas uz augšu. Vienīgi pati bārenīte var ābolus noraut.

Varam še konstatēt kopējus vilcienus grieķu un latviešu pasakā: ābele pieder vai nu kādai pārdabīgai būtnei vai citam kādam izredzētām personām, zelta āboli tiek sargāti, jo daudzi tiecas tos iegūt, bet dabū tos tikai pasakas varoņi. Nekrietnā pamāte nevar ābolus noraut, kaut gan tie aug turpat viņas mājas priekšā.

Minēsim še arī dažus citus Hērakla varoņdarbus, kuŗi neietilpst divpadsmit varoņdarbu skaitā.

Apoll. II 4. Tēbiešiem katru gadu jādod viens zēns lapsai, kas terorizē zemi.

Šo motīvu sastopam arī citos grieķu mītos, kā teikā par Sfingu (sk. tālak 70. l.p.) un Mīnotauru (sk. 19. l.p.).

Motīvs par kārtēju nodevu kādam nezvēram latviešu pasakās sastopams neskaitāmās vietās. Parasti jādod velnam vai pūķim katru gadu viena jaunava. Kad visas valsts jaunavas atdotas

kā pēdējas jādod ķēniņa meitas.

Apoll. I 4. Hērakls nogalina Kitairōnas lauvu un tērpjas tā ādā.

^{cituz} Ari/grieķu mitoloģijā sastopam attiecīgu paralēli:

Apoll. II 1. Args nogalina vērsi, kas postī Arkadiju, un tērpjas tā ādā.

Tērties nogalinātā zvēra ādā bieži mēdz arī latviešu pasakas varoņi. P.Š. II 292. Lāčadēls sumbra ādā.

T ē s e j s .

Ar Tēseja vārdu saistās ļoti daudz mītu. Mēs minēsim tikai tos, kas būs derīgi mūsu nolūkam. Mūsu avoti būs Apoll. III 16.sek., Ovidija Metamorfōzas VII 404. sek. un Bakchilida 16. ditirambs.

1. Tēseja tēvs Aigejs noliek zem akmens zābakus un zobenu un saka, lai Tēsejs, kad viņš būšot uzaudzis tik liels, ka spēšot akmeni nocelt, pajemot ieročus un dodoties uz Atēnām. Tēsejs pieaug un, pajēmis ieročus, dodas pie tēva.

2. Ceļā uz Atēnām Tēsejs sadurās ar pārdabīgiem pretniekiem, Perifētu un Sini. Perifēts Epidaurā nogalina visus gaŗāmgājējus ar vara rungu. Tēsejs tam rungu atjem un pašu nogalina. Sinis, kam ir pievārds Priežu liecējs (Περωνάμης), noliec priedes un piespiež gaŗāmgājējus tās turēt. Tā kā cilvēkiem tas nav pa spēkam, tad tie tiek uzrauti gaisā un iet bojā. Tēsejs rikojas ar Sini tāpat kā Sinis bija izturējies pret gaŗāmgājējiem.

3. Atēnas Tēsejam pamāte Mēdeja dod nāves zāles.

4. Tēsejs uzvar Maratōnas vērsi.

5. Tēsejs dodas ar septiņām jaunavām un septiņiem jaunekļiem uz Krētu, lai cīnītos ar Mínotauru. Ceļā viņš sastrīdas ar Mínoju. Lai apliecinātu savu dievišķīgo dzimumu, Tēsejs metas jūrā un nonāk pie Amfitrites, kas viņu apbalvo.

1. Bieži vien varonim jāpavada bērnības laiks mājās. Tikai kad varonis ir sasniedzis pietiekošu spēka briedumu, viņš var doties pasaulē. Kad Tēsejs ir spējīgs nocelt liebo akmeni, viņš var iet pie tēva. Tāpat latviešu pasakās redzam, ka varonis tikai tad dodas pasaulē, kad viņš ir spējīgs pietiekoši augstu uzsviest savu dzelzs nūju.

2. Līdzīgi stiprinieki minēti arī citos grieķu mitos, piem., Amīks (Apoll. I 9) visus izaicina dūrū cīņā.

Latviešu pasaku varonis bieži ceļā sastopas ar citiem stipriniekiem, par kuriem viņš ir noteikti pārāks. Šie stiprinieki parasti izšķiež savus spēkus nelietīgi - vai nu kokus raudami, vai kalnus gāzdami, vai tamlīdzīgi. Piemēru varam atrast ļoti daudz. P.Š. II 28. minēti Ūdenudzinējs, Kalnustūmējs, Simtu jūdžu redzētājs un dzirdētājs, P.Š. II 170. Priežurāvējs, II 175. Kokurāvējs, Kalnugrūdējs. Lai gan latviešu pasakas varonis ar šiem spēka vīriem sabiedrojas, bieži parādas viņu negatīvās īpašības. Kad varonis ar kurvi ir nobraucis pazemē un atpestījis ķēniņa meitas, tie izvelk no pazemes ķēniņa meitas, bet varoni mēģina nogalināt, palaižot kurvi vaļā.

Arī motivu, ka milzis liek kādam turēt koka galotni, sastopam latviešu pasakās. Anti Ārnes katalogā šis motivs apzīmēts ar Nr. 1051. un prof. Šmits piezīmē, ka tā esot pie latviešiem reta epizode. Kā vienīgo piemēru varam minēt pasakas „Akmeņa sviešana” 5. variantu P.Š. XI 126/127.

Pasaka stāsta par Bezbaili, kas dodas pasaulē un satiekas ar milzi un sacenšas ar to. Starp citu milzis grib Bezbaili „pacienāt ar āboliem”. Viņš noliec slaiku ābeli un liek to Bezbailim turēt pie galotnes. Milzis pa to laiku šķiņot ābolus. Bezbailis satver gan ābeli, bet nevar to noturēt. Ābeles galotne uzskrien gaisā un pārsviež Bezbaili pāri.

3. Ļaunā pamāte plaši pazīstama arī latviešiem. Pret saviem pabērniem tā izturas ar lielāko cietsirdību. Tā ne tik vien nogalina savu padēlu, bet pat novāra to un pasniedz savam vīram pusdienās - P.Š. IX §22.

4. Tēseja cīņās ar Maratōnas vērsi un Minotauru sastopam to pašu pārdabīgā pretnieka motivu, ar ko jau iepazināties, runājot par Hēraklu.

5. Tēseja uzņemšanu Amfitrites pili mazliet atgādina latviešu pasaka P.Š. III 391.

Zvejnieks jūrā zvejo. Parādās Jūras māte un lūdz zvejnieku savā pili, kur tās meitai esot kāzas. Zvejniekam tur klājas ļoti labi. Viņš saņem arī dāvanas: smalku baltu dvieli sarkaniem dzīpariem, izrakstītiem galiem. Ja šo dvieli zvejnieks paglabāšot, vienmēr viņam būšot zvejā laime. Beidzot zvejnieks laimīgi atgriežas un dzīvo laimīgas dienas.

P e r s e j s.

Mūsu avoti še būs Apollodors II 4. un Ovidija Metamorfōzas IV 604 - V 241. Šis teikas savarīgākie momenti ir sekoši.

1. Akrisijs saņem paregojumu, ka viņa meitas Danajas dēls viņu nogalināšot. Tādēļ viņš Danaju iesloga pagrabā, lai ne-

viens vīrietis pie tās nepieklūtu. Zevs zelta lietus veida tomēr pie tās pieklūst, un Danajai piedzimst dēls Persejs.

2. Akrisijs māti ar dēlu ieliek kastē un palaiž jūrā.

3. Danaja ar Perseju izglābjas un nonāk Pólidekta namā. Polidekts iekāro Danaju un, lai dēls nevarētu māti aizstāvēt, viņš sūta Perseju pēc Gorgonas galvas.

4. Persejs prasa ceļu Forka meitām. Tām par visām trim ir tikai viens zobs un viena acs. Persejs nojem viņām aci un tikmēr neatdod, kamēr viņas nav tam izstāstījušas ceļu pie nēreidām.

5. No nereidām Persejs dabū brīnumcepuri un spārnotas kurpes.

6. Persejs nogalina Medūsu, kas ar savu skatienu visu spēj pārvērst akmeni.

7. Persejs atsvabina Andromedu, pārspēdams jūras nezvēru.

Hartlands (1) domā, ka Perseja teika ir pamatā Eiropā ļoti izplatītai pasakai par divi brāļiem (2). Šini pasakā Hartlands izšķir četras galvenās daļas:

1. brīnišķīga varoņa izcelšanās,
2. dzīvības zīme (kokā iedurtais nazis),
3. pūķim solītās jaunavas atsvabināšana,
4. pārvērtējas raganas nogalināšana.

Otrās daļas Perseja teikā neesot, bet trešā un ceturta daļa samainītas: Medūsas nogalināšana pirms Andromedas atsvabināšanas. Medūsas nogalināšanai grieķu mītā esot lielāka nozīme kā raganas nogalināšanai pasakā par divi brāļiem. Perseju viņa ciņās atbalstot brīnišķīgie ieroči, pasakā par divi brāļiem darbojoties palīdzīgie zvēri. Grieķu mītā trūkstot arī

ļauņprātīgā sāncensība, ar ko Fineju nevarot identificēt.

Fr. Lejens (3) domā, ka pasaka par divi brāļiem varētu būt mantota no indoēropiešiem.

Hartlands ir aizrādījis uz daudz radniecīgiem motīviem abās pasakās, tā kā šķiet, ja pasaka par divi brāļiem arī nebūtu cēlusies no Perseja teikas - galu galā mums šai gadījumā nav svarīgi to pierādīt - Perseja teika varētu būt kāds vecs šīs pasakas variants; ar to netiek apgāzti ne Hartlanda ne Lejena uzskati.

Bet aplūkosim tagad, kā Perseja teikas motīvi atspoguļojas latviešu pasakās.

1. P.Š. X §29. Ķēniņa meitas tornī. 235. l.p. ir šāds variants: ķēniņš savām meitām neļauj precēties un iesloga tās tornī. Sveši ķēniņdēli, pārgērbusies par vecenēm, nokļūst pie meitām un tās apprecē.

2. Parasti arī latviešu pasakās pirmais motīvs saistīts ar otro, kā to redzam P.Š. IX 82.

Lielkungam bijusi viena vienīga meita, kas bijusi ļoti skaista. Lielkungs to turējis tikai bēniņos, nelaidis nemaz laukā, lai tā „nenoklistu no ceļa”. Kāds puika braucis gaļām un piebūris meitai bērnu. Ķēniņš, dabūjis zināt, ka slinkais puisis viņa znots, ļoti saskaišas. Viņš pavēl meitu un znotu kopā ar bērnu ielikt mucā un iemest upē. Visi trīs nonāk uz kādas jūras salas un puisis kļūst salas valdnieks.

Otro motīvu bez pirmā varam konstatēt P.Š. IX 102.

Ķēniņš, savas mātes - burves pamudināts, iesloga savu sievu mucā un palaiž jūrā. Mucā tai piedzimst dēls, kas ir varens un stiprs.

Šis motīvs stāv vistuvāk grieķu mītam tai ziņā, ka arī

te redzam māti ar dēlu, kas izglābjas no līdzīga kritiska stavokļa.

Motivs par bērnu izlikšanu ļoti izplatīts kā antīkajā pasaulē, tā arī mūsu tautas pasākās, tādēļ aplūkosim vēl dažas paralēles. Vecākie šī motīva paraugi meklējami austrumos. Te jāmin Babilonijas valsts nodibinātāja Saragona liktenis. Tāpat plaši pazīstamas ir teikas par Mozus un Kira bērnību. No grieķu varoņiem jāmin Parīds, Tēlefs, Atalante, no romiešu varoņiem Rōmuls un Rēms. Bieži izlikto bērnu pieņem kāds dzīvnieks un par to rūpējas. Tēlefu zīdījusi briežu māte (III 9^{Apoll.} 104), Atalanti laču māte (Apoll. III 9. 105), Rōmulu un Rēmu vilku māte. Tikai pēc tam bērnu atrod cilvēki un uzaudzina vai nodod audzināšanā kādam ķēniņam.

Aplūkosim tagad latviešu paralēles.

P.Š. IX 110. Piedzimst neglīts bērns ar lielu galvu. Viņš tiek ielikts mucā un iemests jūrā. Zvejnieki viņu atrod un nodod ķēniņam. Bērns aug ļoti ātri un kļūst ļoti stiprs.

P.Š. V 444. "Kāds ķēniņš brauca un ieraudzīja mežmalā šķirstiņu. Viņš pavēlēja kučierim šķirstiņu atnest un atrada tātī skaistu skaistu meitenīti. Ķēniņš bērnu pārvēda mājā un audzināja ar savu meitu kopā."

P.Š. VII 31. Savādā ligzdā atrod bērnu, kas ļoti ātri izaug par spēcīgu puisī un vēlāk veic lielus darbus.

Izlikšanas motīvs, laikam, pamatā arī pasākām par brīnišķīgu dzimšanu P.Š. IX. §13. Šīs pasakas variantos bērns bieži tiek atrasts kāda putna ligzdā. Minēti krauklis (167, 172, 176, 177. l.p.) un svētēlis (163, 169. l.p.). Domājams, ka šie putni līdzīgi rūpējušies par bērnu kā vilki, lači u.c. dzīvnieki

grieķu un romiešu mitos.

Brīnišķīga varoņa izcelšanās tēlota arī pasakā par labajiem brāļiem - P.Š. II 378 34 varianti. Šī pasaka atbilst augstāk minētai pasakai par divi brāļiem un tādā kārtā tai visvairāk līdzības ar Perseja teiku. Še kā brīnišķīgās izcelšanās iemesls uzdots ābols (380), zivs (390), ūdens (396), putns (398. 446.), bet izlikšanas motivu nekad nesastopam.

3. Sūtīšana bīstamā uzdevumā ļoti bieži latviešu pasakās sastopama. Sīkāk sk. tālāk 35.l.p.

4. Vecenes, kas stāsta pasakas varonim ceļu, arī latviešu pasakās atrodamas, lai gan istu paralēli Perseja teikai nevar atrast. Izņemamu aci pazīst arī latvieši.

P.Š. XI 200. Trim vienačainiem milžiem ir katram viena izņemama acs. Veikls zēns tās vienu pēc otras nolaupa.

5. Arī spārnotas kurpes un cepuri, kas cilvēku padara neredzamu sastopam latviešu pasakās, protams, tikai citādā sakarībā.

P.Š. II 494. minētas kurpes, ar ^{cilvēks}kuņām var skriet kā vējš un cepure, kuņu uzliekot, var skriet pa gaisu.

P.Š. minēti jūdžu zābaki.

Cepure vai cits kāds apģērba gabals, kas padara cilvēku neredzamu, ļoti bieži sastopama pasakā "Sadancotās kurpes"
P.Š. II 492. Varonis nepamanīts izseko ķēniņa meitai un atpestī to no burvības sloģa.

6. Medūsa ar savu skatu visus pārvērš akmeņos. Latviešu pasakā par labajiem brāļiem Medūsai atbilst ragana, kas ar piekāšanās vai kādu burvju priekšmetu pārvērš akmeņos vienu no brāļiem līdz ar visiem palīdzīgajiem zvēriem.

Latviešu pasakās sastopam arī motīvu, ka nezvēra skatīenam ir iznīcināšanas spējas. P.Š. IX 66. Čusku ķēniņa acīm ir tāds spēks, ka tam, kas viņu uzskata, jāmirst.

7. Motīvs par ķēniņa meitas atsvabināšanu latviešu pasakās ir ļoti izplatīts. P.Š. II sējuma sākumā ir ievietotas pasakas, kurās galveno vietu ieņem Anti Ārnes 300. motīvs: varonis nokauj briesmoni un izglābj ķēniņa meitu. Bet arī citur šo motīvu atrodam. Līdzību ar Perseja teikas epizodi varam saskatīt sekošās latviešu pasakās.

P.Š. III 270. Trīs ķēniņa meitas novēlētas Čuskai, un tās viena pēc otras tiek novestas jūrmalā. Varonis - Zaļais - uzjemas Čusku pārvarēt. Viņš nostājas jūrmalā un gaida. Čuska nāk pa jūru ligodamās un šņākdama. Kā Čuska iznāk malā, varonis uzlēc zirgā un nocērt tai visas sešas galvas. Galvas Zaļais pabāž zem akmens.

P.Š. III 346. Ķēniņš izsola jaunāko meitu par sievu tam, kas izglābšot viņa trīs meitas, jo meitām esot tik ilgi jāsež jūrmalā uz akmens, kamēr atnākot velns viņām pakaļ. Varonis Jānis ar zvēru palīdzību velnu uzvar.

Pirmajā variantā minēts, ka meita novēlēta jūras nezvēram un novesta jūrmalā, otrajā variantā minēts akmens, uz kā meitai jāsež un jāgaida velns. Te varētu saskatīt attālaķu līdzību ar Andromedas saistišanu pie klints. Nezvērs pirmajā variantā, tāpat kā Perseja teikā, tuvojas pa jūru, un varonis ar to cīnās paceldamies pār to: grieķu mitā spārotās korpēs, latviešu pasakā - sēdēdams uz zirga. Beigas abu tautu pasakās pozitīvas.

1. E.S.Hartland, The legend of Perseus 1894-96.sk. Bolte, Polivka I 556. 2. Anti Ārne 303. 3. P.Š. I 72.

Pēlejs.

No mitiem par Pēleju šē minēsim tikai vienu epizodi. Apoll. III 13.166. Pēlejs medībās izgriez nomeditiem zvēriem mēles, lai vēlāk ar to palīdzību varētu pierādīt, ka viņš ir zvēru mednieks. Grieku mitoloģijā sastopam arī otru līdzīgu motivu. Alkatojs nogalinājis Kitairōnas lauvas un izgriez mēles (1).

Šis motivs latviešu pasakās parasti saistās ar pārdabīgā pretnieka pārvarēšanas un ķēniņa meitas atsvabināšanas motīvu.

P.S. III 341. Ciņa ar septiņgalvainu čūsku. Varonis izņem no čūskas galvām mēles un paglabā tās piešēvis. Kāds sāncensis uzdodas par čūskas nogalinātāju un princeses atsvabinātāju. Istaais varonis savas tiesības pierāda armēļu palīdzību.

Bieži vien šis motivs pieslejas nupat aplūkotai pasakai par divi brāļiem. Viens no brāļiem izglābj ķēniņmeitu, nogalinot pūķi. Princeses glābēju turpretim nogalina kāds galmnieks, uzdodamies par pūķa nogalinātāju. Pateicīgie zvēri brāli atdzīvina. Pēc izgrieztām pūķa mēlēm princese pazīst savu glābēju.

B e l l e r o f o n t s .

Mūsu avots ir Apollodors II 3.

1. Bellerofonts pēc sava brāļa nogalināšanas dodas šķīstīties pie Proita. Proita sieva Steneboja uzaicina Bellerofontu uz satikšanos. Kad Bellerofonts vilcinās, Steneboja to apmelo Proitam teikdama, ka Bellerofonts viņu pavedinot.

2. Proits sūta Bellerofontu ar vēstuli pie Iobata, lai tas Bellerofontu nomaitānot.

3. Iobats Bellerofontu nenogalina, bet sūta to bistamā uzdevumā.

4. Bellerofonts, pacēlies gaisā uz Pēgasa, nogalina ar bultām himairu. Pēc tam viņš izpilda arī citus grūtus uzdevumus.

5. Pārsteigts par Bellerofonta varonību, Iobats beidz viņu vajāt, un atklāj viņam vēstules saturu. Bellerofonts top par Iobata mantinieku un dabū viņa meitu par sievu.

1. Pazīstama antīkā parallēle mums ir teika par Hipolitu un Faidru.

Arī latviešu pasakās sastopam vecākas ķēniņienes, kas cenšas pavedināt jaunekļus. P.Š. VI 276.

Ķēniņiene - jaunā ķēniņa māte - iekāro jauno virsnieku. Jau pirmā dienā viņa izturas ļoti laipni, otrā dienā sāk jau ķerties apkārt, trešā dienā „sagrābj jauno virsnieku aiz svārkkiem un nelaiž vaļā.” Kad virsnieks izvairās, ķēniņiene saka ķēniņam, ka virsnieks viņu gribējis piesmēt.

2. Arī vēstule, kur tās nesējam jāsaņem nāves sods, pazīstama latviešiem, tikai citā sakarā.

P.Š. VII 9. Septiņi brāļi dodas pasaulē. Ceļā viņi satiek kādu kungu, kas vēlāk izrādās par velnu, un noligst pie tā par kalpiem. Kungs uzraksta kādu zīmiti un nosūta brāļus ar zīmiti uz savu muižu. Ceļā noskaidrojas zīmites saturs: velns pavēlējis velna mātei visus brāļus nogalināt.

3. Par sūtišanu bistamā uzdevumā būs runa arī turpmāk.

4. Pēgass ir spārnots zirgs, kas vēja ātrumā dražas pa gaisu. Ari latvieši pazīst šādu zirgu.

P.Š. V 17. „Kēve pacēlās augšā un skrēja pāri par kalniem, mežiem starp debesīm un zemi.”

P.Š. VII 90. „Kumeļš pacēlās gaisā un aizgāja kā tauriņš ar visu muļķīti uz svešu pusi.”

Dažreiz latviešu pasaku varonis nogalina pūķi, sēdot uz zirga (sk. 26. l.p.).

5. Pēc pārbaudes ķēniņš atzīst varoņa spējas, beidz to vajāt un dod tam savu meitu par sievu - bieži sastopams latviešu pasaku noslēgums.

O d i s e j s p i e P o l i f ē m a .

Vienu latviešu variantu jau esam aplūkojuši, runājot par pasakām, kuŗas izplatījušās ar rakstu palīdzību.

Šis Homēra epizodes paralēles sastopam bagātīgā mērā kā cittautu tā latviešu pasakās. Polifēma teikas motīvi uzjēmti Anti Ārnes katalogā no Nr. 1135 - 1137. Šos motīvus atrodam sekošās latviešu pasakās P.Š. XI sējumā: Acu liešana (27 var.) 167. l.p.; Citādi ievainojumi velnam (4 var) 187. l.p.; Vienacis ar izdurtu aci (13 var.) 192. l.p.

P.Š. XI 167. Vecītis jaungada vakarā rijā lej alvu. At-nak velns un vaicā, ko darot. Vecītis atbild, ka lejot acis. Velns žēlojas par savām tumšām acīm un lūdz vecīti, vai viņš tam nevarot jaunas izliet. Kad velns jautā pēc vecīša vārda, vecītis atbild, ka viņu saucot „Espats”. Velns nogūlas zemē, un vecītis tam lej acis alvu. Kliegdams velns metas prom. Kad citi velni prasa, kas vainīgs, velns atbild: „Espats”.

„Nu ko tad mēs tur varam līdzēt” - atteikuši citi velni.

Citos variantos darbības vieta arī ir rija vai velnu apsēsta māja. Pasakas varonim dažreiz ir noteikts nolūks - izdzīt no turienes nelabos garus(175). Sevišķi raksturīga šim variantam ir pēdējā epizode, kur vecītis stādās priekšā kā „Espats”. Šis motīvs latviešu tautas pasakās ir ļoti izplatīts. „Espats” vieta bieži atrodama arī vienkārši „Pats”, bet vienā gadījumā (191.1.p.) sastopam arī grieķiem raksturīgo „Neviens”.

P.Š. XI 193. Ķēniņa dēls brauc pa jūru un apmaldās. Vēji un vētras trenkā kuģi, kamēr tas sasniedz kādu salu. Uz salas ir pils. Ķēniņa dēls dodas pili. Viena istabā viņš sastop aitas, otrā milzīgu zivi. Viņš izdur zivij acis, bet tā pārvēršas par milzi. Milzis mēģina ķēniņa dēlu noķert, bet tas paslēpjas zem lielās aitas. (Aitas bijuši apburti cilvēki). Milzis laiž aitas pa vienai ārā un kopā ar aitām no pils izkļūst arī ķēniņa dēls. Ķēniņa dēls nonāk uz kuģa, bet milzis dusmās tam met pakal akmens gabalus, kas, nokritot uz kuģa, pārvēršas zeltā.

Šinī pasakā atkal redzam citus Polifēma teikas motīvus. Vispirms te redzam maldišanos uz jūras, kas atbilst Odiseja braucienam. Tad sastopam salu, uz kuģas dzīvo milzis, kam pieieder arī aitas. Ķēniņa dēls tāpat kā Odisejs izkļūst no milža mitnes, paslēpjoties zem aitas. Tāpat redzam, ka milzis, gluži kā Polifēms, met pakal bēdzējam akmeņus.

Ir latviešu pasakā arī jauni motīvi, bet tiem nav izšķirošas nozīmes fabulas vispārējā sakarā. Galvenā atšķirība: latviešu pasakā milzis neuzbrūk ķēniņa dēlam, bet gan otrādi.

P.Š. XI 195. Trīs dēli, meklēdami bēdas, nonāk pie mazas mājiņas. Tur dzīvo velns ar vienu aci. Mājiņām lielā katlā varās cilvēki. Divus no dēliem, kuri atsakās velna aci ārstēt, velns iemet katlā. Trešais dēls solās aci izārstēt. Viņš ieliek velna veselajā aci naglu un piesit visu galvu pie sola.

Šīnī variantā sastopam atkal citu Homēra motīvu, kuru iepriekšējās pasakās neredzējām. Še minēts vienačains velns, kam tiek izdurta acs.

P.Š. XI 198. Kugijs uzskrien sēkli. Jūrnieki pūlas no sēkļa nocelties, bet velti. Viņi dodas uz tuvo krastu izpētīt, kādi ļaudis tur dzīvo, ieiet kādā būdīņā, bet neviena tur neatrod. Pēc īsā laiciņa atnāk liels milzis, neganti paskatās uz jūrniekiem, un tūlīn sagrauj vienu viru, un saspiež kā siseņi. un apēd. Milzis apguļas uz būdīņas sliekšņa. Jūrnieki nocērt milzim galvu un aizbēg.

Šī varianta sākums stipri atgādina Homēra epizodi. Tāpat kā Odisejā jūrnieki ieiet milža mitnē un gaida viņu atnākam. Tāpat kā Polifēms šis milzis sagrauj cilvēku un tūlīn apēd.

Arī milža pārspēšanu ar alkohola palīdzību latvieši pazīst.

P.Š. XI 201. Dzīvojis kāds nepārspējams milzis. Viens gudrs vecītis salielījies to ar gudrību veikt. Viņš ieradies milžam mitnes tuvumā un pajēmis līdz vāti brandvīna un gaļu. Milzis vecīti piejēmis savā mājā. Vecītis cepis gaļu un lējis brandvīnu spainī, skubinādams milzi dzert. Beidzot milzis apguļies un krācis tik stipri, ka skanējis viss mežs. Vecītis izkausējis taukus un ielējis milzim acis. Milzis sācis trakot un nosities.

Minēsim še vēl dažas vietas, kur sastopam vēl citus Po-

lifēma teikas motivus.

P.Š. XI 202. minēta ala, kur dzīvo vienači.

203. Milzis atgriežas mājās kopā ar 13 aitām un taisās zemnieku apēst.

204. Kalējs izdedzina vecenei aci ar sakarsētu dzelzi.

197. Vecene aizvelk durvim priekšā lielo akmeni un laiž aitas pēc kārtas ārā (līdzīgs motivs arī 204. un 205).

Jemot vērā variantu daudzumu, mēs redzam, ka Homēra epizode laidusi dziļas saknes latviešu tautas tradīcijā. Par rakstu ietekmi šē nevar būt runas, jo Homēra motīvi latviešu pasakās sastopami visdažādākā sakarībā.

C i l v ē k ē d ē j i .

Pie pārdabīgiem pretniekiem varam pieskaitīt arī cilvēkēdējus. Tos pazinuši arī senie grieķi un romieši.

Aristofana Lapsenes 1179: Bdelikleons negrib klausīties nekādas pasakas par Lamiju un Kardopiōnu. Lamija bijusi ragana, kas ēdusi bērnus. Rošers 2. 1819. aizrāda, ka motīvs par Lamiju pārgājis arī romiešu pasakās.

Latviešu pasakās cilvēkēdēji bieži sastopami. Minēsim kaut vai populāro pasaku par Ansīti un Grietāņu vai Ikšķīti, kuŗus ragana gatavojas apēst (P.Š. III 463 - 501).

L i e l a i s r i j ē j s .

Blakus cilvēkēdējiem mināmi lielie rijēji.

Apoll. I 1. Ūrans aprij savus bērnus, jo viņš sajēmis

paregojumu, ka tie apdraudot viņa varu. Ar vemšanas līdzekļa palīdzību bērni vēlāk iznāk ārā veseli. Līdzīgu motīvu redzam arī Apoll. I 3.

Latviešu paralēle šim motīvam ir pasakā par vecmāmiņu, Sarkangalviti un vilku.

Anti Ārne 333. P.Š. IV Vilks aprij Sarkangalviti un vecmāmiņu. bet tās vēlāk iznāk ārā neievainotas.

P a r m a i n t i e v a i ņ a g i .

Še mūsu avots ir V g.s. vāžu glezna (sk. Bolte, Polivka IV 113.).

Aidōneja nakti grib nogalināt Amfiona dēlu, kas guļ kopā ar viņas pašas dēlu Itiju. Itijam viņa uzlikusi galvā izšķirības dēļ cepuri, kas vēlāk nokritusi; un tadā kartā viņa aiz pārskatīšanās nogalina pati savu dēlu.

Šis motīvs ļoti izplatīts visu tautu pasakās. Bolte, Polivka(1) un Anti Ārne (2) atzīmē, ka šis motīvs sevišķi sastopams pasakā par Ikšķīti un milzi. Šo pasaku pazīst arī latvieši.

P.Š. III 496. Pamāte padzen bērnus mežā. Tie nonāk meža būdiņā, kur mājō cilvēkēdējs. Blakusistabā guļ cilvēkēdēja divpadsmit meitas zelta vaiņāgiem galvā. Puisēns nojem divām meitām zelta vaiņāgus un uzliek galvā sev un māsai. Ienāk cilvēkēdējs un noēd satās meitas, kas bija palikušas bez vaiņāgiem. Bērniem izdodas izbēgt.

Līdzīgu motīvu sastopam Anti Ārnes kataloga 1119. numurā.

1. Anmerkungen IV 113.
2. 327 B.

Velns nokauj pats savus bērņus. Puiku cepures tiek pāmaini-
tas ar velna meitu zelta kroņiem. Minētais motivs^{atrodams} arī latvie-
šu pasakās P.Š. XI sējumā.

Bet arī citās latviešu pasakās sastopam šo motivu.

P.Š. V 12. Septiņi brāļi nonāk pie velna mātes, kas tos
nogulda blakus savām septiņām meitām. Meitām galvā vaināgi,
brāļiem cepures. Uz jaunākā brāļa pamudinājumu brāļi apmaina
cepures pret vaināgiem. Velna māte nakti ar cirvi nosit sa-
vas meitas.

Šī pasaka vēl tuvāka antikajai, jo te redzam divus momen-
tus, kas izcelti vāzes gleznā: 1. kopā gulēšana, 2. nogalinā-
tāja ir sievietē.

A r g o n a u t i.

Svarīgākie avoti ir Apoll. I 9.1. un Rodas Apollonija
Argonautika. Argonautu teikā sastopam kā pārdabīgā pretnieka,
tā pārdabīgu spēju - buršanas, atdzīvināšanas - motivus.
Tādēļ šī teika mums noder kā pāreja uz tiem mitiem, kuŗos
galvenā nozīme pārdabīgām spējām.

1. Pēlejs dabū pareģojumu, ka viņa varu apdraudot cil-
vēks, kam kājā viens zābaks. Tas izrādas Iasons.

2. Lai izvairītos no nevēlamā sāncensā, Pēlejs Iasonu
sūta bīstamā uzdevumā - liek viņam no Kolchidas atvest zelta
aunādu.

3. Iasons iegūst Hēras labvēlību. Hēra, pārvērtusies
par nevarīgu sieviņu, ziemas laikā nākusi preti Iasonam, un
Iasons viņu pārnesis pār upi.

4. Sagatavošanās uz braucienu. Argonauti iegūst kugi, kas iet pa jūru un sauszemi.

5. Pēc raibiem piedzīvojumiem ceļā argonauti nonāk Kolchidā. Aiēts Iasonam uzdod grūtus uzdevumus.

6. Aiēta meita Mēdeja, kas ir burve, palīdz Iasonam.

7. Iasons visus darbus veic, bet Aiēts aunādu tomēr nedod.

8. Iasons ar Mēdeju pajem aunādu un bēg atpakaļ uz Grieķiju. Aiēts bēgļiem dzenas pakaļ. Mēdeja nogalina savu brāli un atsevišķas brāļa miesas daļas met jūrā. Kamēr Aiēts tās salasa, tikmēr argonauti ir aizbēguši.

9. Pēc raibiem piedzīvojumiem Argonauti atgriežas mājās. Mēdeja atriebjas Pēlejam. Viņa rāda savu atjaunošanas mākslu, atjaunodama vecu aunu. Pēleja meitas grib tāpat atjaunot savu tēvu, bet tas viņām neizdodas - Pēlejs iet bojā.

10. Pēc desmit mierīgi nodzīvotiem gadiem Iasons ieskata Glauku un top Mēdejai neuzticīgs.

11. Par to Mēdeja atriebjas. Viņa iedāvina Glaukai indīgas drēbes, kuņas uzvelkot, tāiet bojā. Pēc tam Mēdeja nogalina savus bērnus un aizbrauc puķa ratos.

1.2. Izplatīts motīvs visu tautu pasakās (Anti Ārne 461).

P.Š. V 43. Ķēniņš nosapņo, ka kāds jauneklis būšot pēc viņa valdnieks, tādēļ viņš šo jaunekli sūta grūtā uzdevumā - uz elli pēc trim zelta matiem. Velna sieva iežēlojas par jaunekli un viņam šos trīs matus sagādā.

3. Latviešu pasakās Dieviņš bieži vien parādās cilvēkiem kā kāds nenozīmīgs vecītis, Laimes māte turpretim kā kāda vecenīte. Viņi arī mēdz cilvēkus pārbaudīt un pēc nopelna

atalgot (sk. P.Š. X §3.un 2.).

4. Kugiš, ka iet pa sauszemi un jūru minēts P.Š. VI §11. Minētā pasakā redzam, ka latvieši pazinuši arī kugi, kas iet reizē pa jūru, sauszemi un gaisu.

5.6. P.Š. V §4. Kēniņš uzdod varonim grūtus darbus, lai tas ietu bojā; varonim turpretim palīdz viņa ligava vai laulātā draudzene ar kādu burvības pajēmienu (piem., gredzenu V 55).

Mēdejās motivam tuvu stāv arī latviešu motivs, kur raganas meita iemilējusies varonī un palīdz tam izglābties.

Tagad aplūkosim latviešu pasaku - P.Š. III 130. - kurā varēsīm vērot argonautu teikas 5. 6. 8. un 11. motivu.

a. Tirgotājs, kas ceļā apmaldījies, apsolijs par ceļa parādīšanu tētiņam savu dēlu.

b. Dēls nonāk tētiņa namā un iemīlas viņa meitā.

c. Tētiņš dēlam uzdod dažādus grūtus darbus, ko tas ar meitenes palīdzību veic.

d. Dēls grib atgriezties tēva mājās. Viņi abi ar meiteni bēg. No vajātajiem viņi izvairas pārvērzdami.

e. Dēls, skūpstidams savus vecākus, aizmirst ligavu. Pēc kāda laika viņš to tomēr atceras un dzīvo laimīgi.

Vispirms līdzība ar argonautu epizodi saskatāma b. un c. punktā. Tētiņa meita tāpat kā Mēdeja ir iemilējusies un tāpat kā Mēdejai viņai ir burves spējas, kuŗas viņa izlieto mīļotā jauneklā labā. Meitene sasvilpj strādniekus, kas viēnā nakti padara lielus darbus. Viņas burves spējas parādās arī pārvēršanās aktā. Šai pasakā redzam arī māģiskās bēģšanas motivu, kas atbilst argonautu teikas astotajam punktam. Galvenā starpība te ir pajēmienos, ar ko tiek aizkavēts vajātājs. Bet ir

ari ļoti daudz latviešu pasaku, kurās stāstīts, ka bēdzeji izmet kādus magiskus priekšmetus, kas aizkavē vajātājus. Zināmu līdzību varam saskatīt latviešu pasakas e. un argonautu teikas 10. punktā. Līdzīgi kā Iasons atstāj Mēdeju, mūsu pasakas varonis aizmirst savu ligavu. Latviešu pasakas variantos bieži varonis dabū citu ligavu, kuŗu viņš pēc kāda laika atstāj (sk. III 198.203. u.c. 1.p.). Bet sastopam arī variantu, kur varonis savu glābēju aizmirst uz visiem laikiem un apprecē citu (P.Š. III 229.).

9. Mēdeja pazīst atjaunošanas mākslu. Ovidija Metamorfozas VII 159.sek. attēlots, kā Mēdeja atjauno Aisonu.

Par vecā tēva atjaunošanu latviešiem daudz pasaku. P.Š. § 10. - Dēli meklē tēvam brinuma zāles. Latviešu pasakās redzam arī daudz gadījumu, kas līdzīgi šai argonautu epizodei:

Gudrais zirgs P.Š. VII § 1. (Anti Ārne 531.). Puika iestājas pie ķēniņa dienestā un atved tam ar gudrā zirga palīdzību ķēniņa meitu. Gribēdams atjaunoties, vecais ķēniņš dabū galu, jauneklis apprecē atvesto ķēniņmeitu un top par valdnieku.

Līdzīgus motīvus atrodam arī P.Š. VII 15, 27, 37, 55. 1.p., bet sevišķi jāievēro VII 58. un 66/67.

Svešai ķēniņa meitai ir burves īpašības. Viņa sacērt muļķīti gabalos un sasvaida ar zālēm (58) vai arī sacērt muļķīti, saliek miesas gabalus kopā un ielej mutē dzīvības zāles (66) - abos gadījumos muļķītis pārvēršas staltā puisi. Ķēniņš, to redzēdams, arī vēlas atjaunoties. Princese ķēniņu gan nogaļina - sagriež gabalos - bet pēc tam to vairs neatdzīvina.

11. Motīvs par saindētām drēbēm bijis senatnē izplatīts. Ovidija Metamorfozas IX 131. Ness samērcē drēbes asinis un

dod tās Dēianeirai. Hērakls, uzvilcis minētas drēbes, mirst lielās mokās.

Arī latvieši pazīst šo motīvu. P.Š. VII 308: Uzticamais Jānītis. Nolaupītai ķēniņa meitai draud briesmas. Miesas sargs Jānītis sarunājas ar kraukļiem, kas pareģo nelaimi: „Ķēniņiene mazgāsies. Kad viņa istabas meitai prasis kreklu, tad tā viņai iedos sagiftētu kreklu, un ķēniņiene, to uzvilkusī, nomirs. Istabas meita milē ķēniņu.” - Ar Jāniša gādību ķēniņiene tomēr paliek sveika. Tāpat kā Mēdeja ir greizsirdīga uz Glauku, tā istabas meita uz ķēniņieni.

Latviešu pasakās sastopam arī motīvu, kas atgādina Mēdejas aizbraukšanu pūķa ratos.

P.Š. IV sējumā redzam, ka vīrs bieži apprecē pārdabīgu sievu, kas vēlāk viņu atstāj, aizlaizdamās pa gaisu. Argonautu teikas epilogu atgādina P.Š. IV 273.

Pārdabīgā sieva nodzīvojusi ilgu laiku ar vīru laimīgā kopdzīvē. Beidzot viņa atkal pamostas raganas daba. Naktī viņa izved ārā savus divus bērnus, pajem slotas kātu, uz kā uzsēžas pati un uzsēdina arī mazos, pēc tam paceļas ar slotas kātu gaisā un aizjāj vēja ātrumā.

P o l i i d s.

Apoll. III 3.1. Glauks iekritis medus pedā un noslicis. Minojs ieslēdz Poliīdu kopā ar Glauka liķi, lai viņš Glauku atdzīvinātu. Poliīds nogalina čūsku, kas lien uz Glauka liķi. Otra čūska, ieraudzījusi, ka pirmā nogalināta, aizsteidzas pēc zālēm. Ar atnestām zālēm dzīvā čūska pārklāj mirušās ķer-

meni. Nogalinātā čūska atdzīvojas. Poliīds rikojas pēc čūs-
ku parauga. Viņš uzliek čūskas zāles uz Glauka ķermeņa, un
pēdējais atdzīvojas.

Šis atdzīvināšanas motīvs pievienojams pasakām, ko Anti
Årne sava katalogā apzīmē ar Nr. 612. - Trīs čūskas lapiņas.
Kapu velvē ieslēgtais vīrs līdzīgā kārtā ar čūskas lapiņu pa-
līdzību atdzīvina savu mirušo sievu. Prof. Šmits VIII 9. aiz-
rāda, ka minētā pasaka sastopama pie ģermāņu, romāņu un slavu
tautām. Latviešiem un viņu kaimiņiem šī pasaka neesot pazīsta-
ma. Ja sīkāk aplūkojam atdzīvināšanas motīvu, varam tomēr arī
latviešu pasakās atrast dažus radniecīgus elementus.

P.Š. II 382. Pasakas „Lābie brāļi” beigas. Ragana nobūru-
si Pēteri ar visiem zvēriem par akmeņiem. Jānis atsvabina tos
no burvības, bet Pēteris dusmās nocērt Jānim galvu, jo tas
nakti pārgulējis pie viņa iecerētās ķēniņienes. Pēteris vēlāk
slepķavību nožēlo un iet uz mežu pie Jāņa liķa. Mežā viņš
ierauga peliti, kurai nocirsta galva. Otra pelite pieliek
tai nocirsto galvu, un mirušais atdzīvojas. Pēc šī parauga Pē-
teris pieliek Jāņa rumpim galvu, un Jānis atdzīvojas.

Kā grieķu, tā latviešu pasakās saskatāma analoga rīcība:
cilvēks ir nezinātājs, viņu pamāca gadījums, viņš rikojas tā-
pat kā rikojas dzīvnieki - un atdzīvināšana viņam labi izdodas.
Jāpiezīmē, ka no minētās pasakas variantiem šis atdzīvināša-
nas pajēmiens sastopams tikai šinī variantā.

Atdzīvināšanu, uzliekot mirušajam kādas zāles, latvieši
arī pazīst. P.Š. III 109. Meita atdzīvina velna nokautās mā-
sas, uzliekot tām uzsirds lapiņu, ko viņa izrāvusi no velna
galvas.

B r i n u m z ā l e s.

Cilvēku bieži atdzīvina vai atjauno ar brinumzālēm.

Apoll. III 10. 119-120. Brinumārsts, kas spēj atdzīvīnāt mirušos, no Atēnas dabūjis Medūsas asinis: no kreisās dzislās asinis, kas cilvēku iznīcina, no labās - asinis, kas cilvēku dziedina.

Motīvu par kāda nezvēra asiņu dziedinašanas spējām sastopam daudzu tautu pasakās (Anti Ārne 305.). Minēsim te divus latviešu motīvus P.Š. II 485.

1. Nogalinātā velna mēles tiek lietotas kā dziedinašanas zāles.

2. Vecītis iedod mulķītim divējādas zāles. Viena traucina tādas - ja uzpilina mirušam, tūdaļ pagalam; bet otrā traucina tādas - ja uzpilina mirušam, tūdaļ dzīvs.

Motīvs par dzīvības un nāves, resp. stipruma un nestipruma zālēm latviešu pasakās ļoti izplatīts. Mēs redzam, ka latviešim tāpat kā grieķi pazīnuši nogalinātā nezvēra miesas daļu brīnišķīgās spējas un kā dzīvības tā nāves zāles.

B r i n i š ķ i g a a u g š a n a.

Pasaku varoņiem piemīt pārdabīgas spējas jau pirmās dzīvības dienās.

Apoll. III 112-115. Hermejs izlien no šūpuļa un dodas uz Pīeriju, kur nozog Apollōnam ganāmpulku. Viņš iztaisa arī liru no bruņurupuča. Pēc tam Hermejs pārrodas mājā un iegūlas atkal šūpuļi. Apollōns to atrod atkal autos titu.

Līdzīgas spējas ir Hēraklam, kas astoņu mēnešu vecumā no-

žņaudz čūskas, kas viņu apdraud.

Šādas pāragras spējas dažreiz piemīt arī latviešu pasakus varoņiem. P.Š. VIII 482.

Nabaga zemnieci piedzimis dēls, kas jau no pirmās dienas sācis staigāt. Pēc nedēļas viņš sadomājis iet naudu pelnīt. Puika sagriezis daudz priežu un nolīcis uz ceļa. Pa ceļu braucis tirgotājs un pats ķēniņš, bet nespējuši tikt garām. Kad ķēniņš par ceļa atbrīvošanu solījis lielu maksu, puika satvēris ar vienu roku vienu priedi, ar otru otru, un desmit minūtēs ceļš bijis brīvs.

Šai pasakā redzam ne tikai fizisku spēku, bet arī asprātību, kas līdzinās Hermeja asprātībai.

Bieži pasakās uzsvērtas pārdabīgas augšanas spējas.

Apoll. III 7.91. Kalliroja lūdz Zevu, lai viņas dēli taptu lieli un varētu atriebties par sava tēva Alkmaiona noslepavošanu. Viņas lūgums piepildās - dēli piepeši kļūst lieli.

Apoll. I 7. Ifimēdejas un Poseidona dēli deviņu gadu vecumā ir spēcīgi milži, tā kā var doties cīņā pret dieviem.

Motīvs par varoņa ātru augšanu latviešu pasakās ļoti izplatīts. Minēsim kādus piemērus.

P.Š. II.32. „Pēc pusgada no tās zivs Annužai piedzima dēls, stundu vēlāk ķēniņienei piedzima dēls un atkal stundu vēlāk ķēvei piedzima divi kumeļi. Un viņi visi auga dienām nevis gadiem, tā kā par kādiem mēnešiem jau bija izauguši lieli kā zirgi, tā puikas!”

P.Š. V 30. Mežsarga meita apēd vientuļa sirdi, un pēc trim dienām tai piedzimst dēls. Tas audzis nevis ar gadiem, bet stundām un drīz vien bijis liels un neredzēti gudrs. Jau trešajā dienā dēls dodas uz ķēniņa pili.

D z i m u m a m a i ņ a .

Antikajā pasaulē dzimuma maiņa bijis izplatīts motīvs.

Daudz gadījumu sastopam Ovidija Metamorfōzās: Teirēsijs III 316 - 338, Skitons IV 279/80, Ifijs IX 666 - 797, Kaiņejs XII 169 - 209, Korōnidas XIII 679 - 699.

Aplūkosim teiku par Ifiju. Ligds vēlas, lai viņa sieva dzemdētu zēnu. Meiteni viņš solās nogalināt. Piedzimst tomēr meitene, bet māte, glābdama to no nežēlīgā tēva, ietērpj to zēna drēbēs un audzina kā zēnu. Viņa nosauc bērnu par Ifiju. Kad Ifijs ir pieaudzis, tēvs to saderina ar Ianti, kas Ifiju ļoti mīl. Dienu pirms kāzām Ifijs tiek pārvērstš par vīrieti.

Šai teikai līdzīgu epizodi sastopam arī latviešu pasakās.

P.Š. VI 274. Par vīrieti pārgērbtā māsa iestājas braļa vietā karādienestā. Pārgērbtajā sievietē iemīlas ķēniņa meita. Ķēniņš no sākuma laulībām pretojas, bet vēlāk savai meitai sarīko spožas kāzas. Kad nāk zināms, ka brašais karavīrs ir sieviete, ķēniņš pa priekšu to grib nogalināt, bet vēlāk apžēlojas un sūta to grūtā uzdevumā. Ragana svešā zemē sievieti pārvērš vīrieti. Jaunais vīrs atgriežas un dzīvo ar savu sievu laimīgi.

P ā r v ē r t i b a s .

Vispirms aplūkosim vairākas pasakas, kur pārvērtības motīvs galvenajā vietā, pēc tam salīdzināsim latviešu un antikās pārvērtības vispāri.

Mēstre.

Par Mēstri stāsta Ovidijs Metamorfōzās VII 737.sek.

Cerera nosoda Erisichtonu ar milzīgu ēstgribu. Erisichtona meitai Mēstrei ir pārvēršanās spējas. Lai varētu iegūt līdzekļus sava izsalkuma apmierināšanai, Erisichtons pa laikam pārdod Mēstri. Mēstre, pārvērtusies kādā dzīvniekā, vienmēr atgriežas pie tēva atpakaļ. Piegriezīsimies galvenām kārtām šī mīta diviem momentiem, kas atspoguļojas latviešu pasakās. Tie ir 1. pārvēršanās spēju izmantošana uztura iegūšanai un 2. pārdabīgas ēšanas spējas.

P.Š. III 392. Burvis un viņa mācekļi. Aplūkosim šīs pasakas otro variantu 394. l.p. Dēls nonāk pie velna par kalpu un tur pēc burvības grāmatām iemācās mākslu pārvērsties. Kad velns dabū zināt, ka viņa puisis lasījis burvju grāmatas, viņš to padzen. Dēls atgriežas tēva mājās. Tēvs dēlu pārdod tam pašam velnam par vērsi, bet dēls, pārvērties par cilvēku, atkal atgriežas atpakaļ. Otrreiz tēvs pārdod dēlu par ērzeli, bet, iekārodams naudu, pārdod arī iemauktus, kādēļ dēlam daudz grūtāk atgriezties. Dēls, pārvērties par vārnu, mūk no velna. Velns, savukārt pārvērzdami, cenšas to sagūstīt. Dēls, vairākkārtīgi pārvērzdami, tomēr beidzot laimīgi atgriežas mājās.

Šai pasakai daudz kopēja ar Ovidija epīzodi. Vienā gadījumā tēvs pārdod meitu, otrā tēvs pārdod dēlu. Mēstri pārdod kācīlvēku, bet viņa atgriežas kādzīvnieks. Latviešu pasakas notiek otrādi.

Līdzīgs motīvs ir P.Š.III 401. Dēls iemācīties burvju mākslu. Kadreiz dēls kopā ar tēvu pastaigājušies un viņiem iegribējies ēst. Dēls teicis: „Par ko mums salkt! Es palikšu par āzi. Ved mani pie saitiņas un pārdod par pusdienas tiesu”.

* = *Magiskiem papirusiem. 8. 9.*

Pasaka turpinās apmēram tāda pašā virzienā kā iepriekšēja. Te uzsvērts moments, kas sastopams Ovidija epizodē: parvēršanās māksla tiek izlietota, lai iegūtu līdzekļus ēšanai.

Dažus vārdus teiksim arī par Erisichtona lielo ēstgribu. Erisichtons ar milzīgām ēšanas spējām atgādina dižēdājus, kādus sastopam visu tautu pasakās.

P.Š. IX § 1. Lielvāderis apēd baļļu zirņu un milzīgu zivi, tad vēl puspada siļķu un trīs kukuļus maizes.

Daudz vairāk Erisichtonam līdzinās Lielēdis, kas minēts P.Š. VI 278. Viņš apjemas apēst visu, kas triju mēnešu laikā tiek sacepts. „Pavalstnieki dzen rūdzus un cep maizi - dzen un cep, dzen un cep, kamēr no maizes kukuļiem sakrāts jau labs kalnelis. Lielēdis nu liekas klāt un ēd - kalns plok acīm redzot... Pašiem rudzi pietrūkst - viņi pērk par naudu kaimiņu valsti. Arī naudas pietrūkst, bet bezgalim kā nav, tā nav diezgan.”

P ē l e j s u n T e t i d a .

Apoll. III 13 169. sek. 1. Pēlejs tiko pēc jūras nimfas Tetidas. Tā ir pārdabīga būtne, kas spēj parvērsties gan ūdenī, gan ugunī, gan zvēros. 2. Cheirōns māca pēlejam savaldīt Tetidu, kas pēdējam arī izaodas.

Bolte, Polivka (IV 111) aizrāda, ka tas esot pirmais piemērs, kur mirstīgam vīram esot nemirstīga sieva. Šis motīvs kļuvis vēlāk ļoti iecienīts.

Šim motīvam paralēles varam atrast arī pie grieķiem: Zevs līdzīgi pārvar Mētidu (Apoll. I 3.), līdzīgi Roiks - Frgm. hist. Graec. 1, 35. nr. 12.

Motivs par pārdabīgu sievu latviešu pasakās ļoti izplatīts. To sastopam P.Š. IV sējuma daudzās pasakās. Bieži uzsvērtā pārdabīgas sievas pārvēršanās spēja.

P.Š. IV 345. Istā meita pameitu iegrūž jūrā. Tā pārvēršas par pili un beidzot nonāk pie ķēniņa. Ķēniņš to noķer. Pēc tam tā pārvēršas par čūsku un lauvu, bet ķēniņš visu laiku to nelaiž vaļā. Beidzot tā pārvēršas par kociņu. Pavārs pamāca, lai kociņu iemetot viņa kublā un apmazgānot. Ķēniņš tā izdara, un kociņš pārvēršas atkal jaunavā.

P.Š. VI 206. Pelnrušķīte noburta par vilku. Viņa uzturās mežā. Vecs vīriņš dod padomu viņas vīram - ķēniņam: Pelnrušķīte pēdējo reizi iznāksot no meža un zīdīšot savu dēlu. Lai tad ķēniņš turot viņu cieti un nelaižot vaļā, citādi viņa nekad vairs neatgriezīšoties. Pelnrušķīte gan veselu stundu no vietas palikšot par briesmīgiem zvēriem, bet lai nebīstoties. - Ķēniņš visu izdara tā, kā to vecītis liek, un Pelnrušķīte atkal atgūst savu cilvēka izskatu.

Kā latviešu tā grieķu pasakās redzam kopēju motīvu: lai savaldītu pārdabīgu būtni, tā ir stingri jāsatūra, neskatoties, uz to, ka tā pārvēršas dažādos veidos.

Pārvērtības motīvs.

Jau apskatījām dažas pasakas, kurās dominē pārvērtības motīvs. Tagad aplūkosim šo motīvu sīkāk, jo tas kā senatnē, tā mūsu laikos, laikam, ir visvairāk izplatīts no visiem pasaku motīviem. Jau senie autori ir izjutāši, cik liela nozīme pārvērtības motīvam mitoloģijā. Viņi ir varējuši sastādīt lielus mitu krājumus, pie kam šos mitus apvieno viens

motīvs - tas ir pārvēršanas motīvs.

Kam ir pārvēršanas spējas? Katrā ziņā pirmtiesības uz šo mākslu ir pārdabīgām būtnēm: dieviem, dažādiem daimoniem un burvjiem. Antīkajā pasaulē, sakarā ar stipri izveidoto dievu pasauli, pārvērtējs ļoti bieži ir dievs, bet sastopam arī burvjus un raganas. Latviešu pasakās pārvēršanas spēja piemīt it īpaši burvjiem raganām un velniem. Kā antīkajos mitos, tā mūsu pasakās redzam, ka pārvēršanās mākslu var piesavināties arī cilvēks, kā mēs to jau redzējam, runājot par Mēstri.

Klasisks burves piemērs ir Kirke, kas Odiseja biedrus pārvērš cukās (sk. Homēra Odiseju X un Ovidija Metamorfōzas XV 279.). Latviešiem līdzīgs motīvs P.Š. III 176. Te tēlota burvja meita, kas sēž zem ozola, tin dzijas un dzied par sevi. Visi precinieki, kas viņu nepieņem, tiek pārvērsti par lopiem.

Ja aplūkojam iemeslu, kādēļ pārvērtība notiek, tad atkal konstatējam lielu līdzību antīkajos mitos un mūsu pasakās. Antīkie varoņi bieži pārvēršas vai tiek pārvērsti aizsardzības nolūkā. Zevs, bīdamies no Hēras atriebības, pārvērš Ioju govī (Apoll. II 1.), bet Dionīsu briedī (Apoll. III 4.). Lēda, lai izvairītos no Zeva, pārvērtusies gulbī (III 10. 126.). Līdzīgā kārtā pārvēršas arī latviešu pasaku varoņi. Šī veida pārvērtības sastopam visvairāk pasakās par magisko bēgšanu, kur meitene ar pasakas varoni, lai izvairītos no raganas vai velna, pārvēršas dažādos priekšmetos un dzīvniekos.

Grieķu mitoloģijā pārvērtība ļoti bieži ir sods, ko dievi uzliek mirstīgajiem. Latviešu pasakās šis soda moments nav tik stipri uzsvērts. Par noslēpumu izpaušanu velni cilvēkus

draud pārvērst akmeņos (P.Š. VI 310).

Burvji pārvērš cilvēkus vienkārši aiz ļaunprātības. Antīkais paraugs šē mums ir Kirke. Latviešu pasakās šis motīvs ir visvairāk izplatīts. Kāds zirgs, suns vai cits dzīvnieks bieži izrēdas par ķēniņa dēlu, ko nobūris ļaunais burvis.

Latviešu pasakās pārvērtība nav tik negatīva parādība kā antīkajos mitos. Tas izskaidrojams ar to, ka antīkā mīta beigās parasti pesimistiskas. Bieži vien varonis mīta beigās tiek pārvērst, un ar to mīts izbeidzas. Latviešu pasakās turpretim beigās optimistiskas - apburtais cilvēks atkal atgūst savu cilvēka izskatu.

Kāds ir pārvērtības rezultāts? Aplūkosim galvenām kārtām divas pārvērtību grupas: 1. cilvēku pārvēršanu dažādos dzīvniekos un lietās un 2. dzīvu un nedzīvu priekšmetu pārvēršanu cilvēkos. Abās grupās novērojama liela radniecība antīko un latviešu pārvērtības motīvu starpā.

Pārvēršana zvēros. Daudz antīko paraugu sniedz Ovidija metamorfozas: Likāons tiek pārvērst par vilku, Aktaiōns par briedi, Ōkīroja par zirgu, Kallistoja par lāci, Kadms un Harmōnija par čūskām u.t.t. Latviešu pasakās: Ķēniņš tiek pārvērst par briedi (P.Š. II 62.), burvis pārvērš visas valsts iedzīvotājus par meža zvēriem, ķēniņu par lāci (III 278.), jaunlaulātie tiek pārvērsti kazās (IV 64.), burvis bērņus nobuļ par cūkām (IX 178.); ļoti populāra ir latviešu pasaku varoņa pārvēršana par zirgu.

Pārvēršana putnos. Atkal sastopam daudz antīko paraugu.

Metamorfozu VIII grāmata attēlots, ka Daidals grūž no klints Perdiku jūrā. Tas nenoslikst vis, bet pārvēršas putnā.

P.Š. IV 344. Ista meita grūž pameitu no kuga jūrā. Ta nenoslikst, bet pārvēršas pilē.

Pārvērtības kokos un puķēs. Ovidijs stāsta par Dafni, Mirru, Driōpi u.c., kas pārvērstas kokos. Latviešu pasakās šo motīvu rešam P.Š. II 35.

Tāpat daudz antiko mitu stāsta par pārvēršanu puķēs. Ovidijs min Hiakintu, Aiantu, Adōnidu u.c. Šie varoņi mirst, viņu asinis iesūcas zemē, no kurienes izaug puķe. Līdzīgs motīvs P.Š. IV 408: nakti tai vietā, kur stāvējis jaunavas zārks, uzaugusi puķe.

Pārvērtības akmeņos. Ovidijam atkal daudz piemēru: Niobe, Finejs ar biedriem u.c. Latviešu pasakās neskaitāmi gadījumi, piem.: P.Š. II 348, IV 448, VI 310/11, VI 319.320. Bieži tikpat antikajās kā latviešu pasakās cilvēks pārvēršas akmens tēlā ar galvu, kājām, rokām. Ovidijs stāsta, kā Finejs un viņa biedri tiek sastindzināti akmens tēlos. Latviešu pasakās šis motīvs bieži sastopams P.Š. V § 16. - Par akmeni palikušais cilvēks.

Par dzīvniekiem pārvērstie cilvēki kā antikajos mitos, tā latviešu pasakās bieži uzglabā savas cilvēka īpašības. Stāstīdams par Kirki Ovidijs (Metamorf. XIV 225.) min tūkstoš vilkus, lāčus un lauvas, kas bijuši apburti cilvēki. Bet visi tie bijuši nekaitīgi. P.Š. IV 454. minēti vilki un lāči, kas ir apburti cilvēki un paglabā cilvēka īpašības. Kallistoju (Ovidija Metamorf. II grāmata) atgādina vilcene P.Š. IV 390, kuŗas cilvēcīgā dvēseles dzīve izpaužas asarās.

Ne tūk vien dzīvnieki, bet pat koki paglabā cilvēka īpašības. Ovidijs (Metamorfōzu II grām.) stāsta par Hēliadām, kas pārvērstas kokos. Hēliadu māte redz meitu pārvēršanos. Viņa mēģina pārvērtību aizkavēt, atraujot koka mizu, bet tiklīdz viņa to dara, tek asinis. Latviešu pasakās līdzīgu motīvu sastopam P.S. II 35. Annužas dēls cērt ar zobenu ābelē, kas ir parvērtusies ragana. Kā cērt - tek asinis.

Akmeņu pārvēršana cilvēkos. Ovidijs Metamorfōzās atkal atrodam vairak piemēru: akmeņi, kuŗus met Deukaliōns ar Pirru, pārvērstas cilvēkos; Pigmaliōns (Metamorf. X gram.) izgatavo jaunavas tēlu, ko Venera pārvērš cilvēkā.

P.S. III 252. Akmens pārvērstas par cilvēku un dzīvo laimīgi pie jaunā ķēniņa. Akmens parveidošanās procesu Ovidija tēlojumos atgādina P.S. II 490: Akmeņi, pārveršoties cilvēkos, pamazām top mīksti.

Cilvēku rašanās no dzīvniekiem. Ovidijs (Metamorf. VII 634. sek.) stāsta par mirmidoņiem, kas cēlušies no skudrām. Kādā latviešu pasaka (P.S. IV 312.) minēts, ka kādā tuksnesainā apgabala cilvēki rodoties no zvēriem un mūdžiem.

Dievu brīnumdarbi. Dievi bieži nepazīti apmeklē cilvēkus un savas pārvēršanas spējas izlieto cilvēku labā. Ovidijs VIII Metamorfōzu grāmatā stāsta par Filēmōnu un Baukidu, kuŗus apmeklējuši dievi. Veciši uzliek galdā vīna trauku, kuŗā tūliņ rodas brīnišķīgs vīns.

Arī latviešu pasakās sastopam līdzīgus gadījumus. P.S. V 159. Dieviņš kā vecs vecītis apmeklē muļķīti un lūdzas gabaliņu maizes. Muļķītis dotu gan, bet viņam pašam nav. Vecītis

saka, ka muļķītim esot pilna krāsns ar visādiem ēdieniem.

Muļķītis iet pie krāsns un paskatās - tiešām tā ir.

Līdzīgs gadījums P.S. IV 52. Vecītis sūta muļķīti uz avotiņu pēc ūdens. Kamēr muļķītis ūdeni pārnes mājā, tas pārvērties vīnā.

A t a l a n t e.

Šini pasakā galvenais pārdabīgais moments ir pārdabīgas skriešanas spējas.

Apoll. III 9. 105 -108.

1. Iasam un Klimenei piedzimst Atalante. Tēvs grib tikai dēlus. Meitu Atalanti viņš izliek.

2. Atalante tomēr neiet bojā. Viņu zīda lāču māte, pieņem mednieki, un beidzot viņa atkal nonāk vecāku mājās.

3. Tēvs Atalanti grib izprecināt. Meita solās tikai tam būt par sievu, kas viņu sacikstēs noķers. Kas to nespēs, tam nāve.

4. Melaniōns uzvar Atalanti ar viltu. Viņš iekārdina to ar ābolu, ko viņam devusi Afrodīte. Atalante skrien pakal ābolam ne Melaniōnam.

1. un 2. punktu atstāsim pie malas, jo šos motīvus jau augstāk esam aplūkojuši (sk. 24. l.p.).

3. 4. Tik tuvas paralēles kā krieviem (Afanasjevs I 116.) un vāciešiem (teika par Brunhildu) latviešiem nav. Attālāka paralēle šim motivam P.S. IV § 2. (2var.).

Slēpšanās no ķēniņa meitas. Ķēniņa meita ar mieru precēt tikai to, kas no viņas varēs paslēpties. Ja precinieks tiek atrasts, tas zaudē dzīvību. Daudz precinieku jau gājuši bojā.

Jauneklim ar pateicīgo zvēru palīdzību izdodas tā paslēpties, ka ķēniņa meita to atrast nevar.

Kā grieķu, tā latviešu pasakā ķēniņa meitai pārdabīgas spējas. Pirmā gadījumā skriešana, otrajā spēja redzēt visu, kas virs zemes, apakšz zemes un debesis. (Šādas pārdabīgas redzes spējas pazinuši arī senie grieķi. Apoll. III 10 117. stāstīts par Leikeju, kam bijušas šādas spējas). Abos gadījumos pasakas varonim kāds palīdz: 1. Afrodīte ar zelta ābolu, 2. pateicīgie zvēri.

Bet latviešu pasakās sastopam arī pārdabīgās skriešanas motivu. P.Š. VI 275. Ķēniņš sūta savu virsnieku (pārgērbusos ķēniņa meitu) bīstamā uzdevumā. Tam vienam pašam jāsakauj ienaidnieka karaspēks. Virsnieks pa ceļam satiekas ar lielo ēdēju, lielo skrējēju, lielo šāvēju un citiem vīriem, kam piemīt pārdabīgas spējas. Ar šiem palīgiem virsnieks nonāk pie ienaidnieku ķēniņa. Ķēniņš saka, ka viņš kauties negribot, bet esot ar mieru padoties, ja kāds no virsnieka palīgiem noskrienot viņa meitu. Lielais skrējējs princesi noskrien. Ķēniņš tomēr nepadodas. Seko jauni sarežģījumi, kuŗi mums vairs nav svarīgi.

Sini pasakā redzam motivu, kas ļoti raksturīgs pasakai par Atalanti: princese liela skrējēja, kuŗu neviens nav varējis noskriet, jo citādi par tās uzvarēšanu ķēniņš nebūtu izsolījis savu valsti. Galvena atšķirība no grieķu pasakas: princese netiek izsolīta par sievu, un varonis pats skriešanā nepiedalās.

M e l a m p s .

Teika par Melampu uzglabājusies episkajā dzejā ar Hēsioda vārdu. Apollodōrs to min I 9.11.

1. Melamps apglabā kādu nobeigušos čūsku. Par to šis čūskas pēcnācējas viņam izlaiza ausis, tā kā viņš kļūst spējīgs saprast zvēru un putnu valodu.

2. Kad Melamps mēģina nozagt Ifikla ganāmpulku, viņš tiek sagūstīts un ielikts cietumā. No ķirmju sarunas viņš dabū zināt, ka cietums sagāzišoties. Melamps lūdz viņu pārvietot uz citām telpām. Tas tiek izdarīts, un māja tiešām sagāžas. Tā kā Melamps sava cietuma sagāšanos bija iepriekš paregojis, viņš iegūst pareģa slavu, un tiek palaists atļal brīvībā.

3. Kāds ērglis pamāca Melampu, kā dziedināma Ifikla slimība.

1. Šis ir motīvs par pateicīgiem dzīvniekiem. Grieķu mītos pateicīgo dzīvnieku motīvs ir stipri izplatīts, un to ir aplūkojis Markss savā darbā „Griechische Märchen von dankbaren Tieren“. Pie latviešiem šis motīvs sastopams neskaitāmās pasakās. Parasti varonis pasakas sākumā dzīvniekam kaut kādā veidā palīdz, vai saudzē viņa dzīvību, par to vēlāk dzīvnieks varonim palīdz viņa grūtajos darbos. Šādiem dzīvniekiem bieži ir pārdabīgas spējas. Tiem nav sveša arī atdzīvināšanas māksla. Interesanta paralēle augšā minētai grieķu teikai ir

P.Š. II 64. Malkas cirtējs mežā apmaldās un nakti pavada kokā. Uz rīta pusi viņš redz, ka vesels bars zvēru (lauva, kurts, kaķis, ērglis, skudra, gailis, zvirbulis un muša) stāv pie krituša brieža un strīdās par to, kuram tiesība viņu apdziedāt. *Zvērbarība un malkas*

Zvēri uzaicina malkas cirtēju strīdu izšķirt. Malkas cirtējs apdzied briedi pats, ar ko viņš iegūst visu dzīvnieku labvēlību. Dzīvnieki saka, ka viņi došot malkas cirtējam katrs no sava spēka. Tiklīdz viņam kā vajagot, lai tikai pieminot vienu vai otru dzīvnieku - tūlīņ spēšot palikt vai nu par lauvu, vai par mušu, vai arī par kurtu jeb gaili.

Kā grieķu mītā, tā latviešu pasakā varonis no dzīvniekiem manto pārdabīgas spējas: vienā gadījumā viņš iegūst spējas saprast zvēru un putnu valodu, otrā gadījumā viņš iemanto spējas pārvērsties.

Bez pateicīgo dzīvnieku motīva pirmajā punktā ir otrs svarīgs motīvs - spējas saprast zvēru un putnu valodu. Šādas spējas senatnē piemita bez Melampa vēl citiem slaveniem parregiem: Teiresijam un Kasandrai. Arī latviešu pasaku varoņi bieži prot zvēru un putnu valodu. Šo spēju iegūšanā, tāpat kā to redzam grieķu mitoloģijā, liela nozīme čūskām.

Latvieši pazīst pasaku par balto čūsku, kuŗas gaļu ēdot, cilvēks iemācas saprast putnu valodu. Pasakai daudz variantu, bet visos variantos redzam, ka pēc baltās čūskas gaļas baudīšanas cilvēki spējsarunāties ar putniem un izzināt nākotni.

Līdzīga ir pasaka par čūsku ķēniņa kroni - P.Š. IX 64. , kas uzrakstīta 18 variantos. Par šī kroņa spēku 66. l.p. lasām sekošo: Kas to novāra un šķidrumu bauda, vai kroni vienkārši nēsā pie sevis, tas zina visus noslēpumus, citu cilvēku domas, visas svešvalodas, zvēru un putnu valodu un var pavēlēt pūķiem.

2.3. Šinīs punktos minēti dzīvnieki, kas dod padomu pasakas varonim. Latviešu pasakās atrodam daudz līdzīgu gadījumu.

P.Š. VI 309. Uzticamais Jānītis dzird, ka divi kraukļi sarunājas par ķēniņa likteni. Tie zina, kādas briesmas draud ķēniņam, un zina arī, kā tās novērst.

A r i ō n s .

Mūsu avots še būs Hērodota vēsture I 23/24.

1. Ķitarists Ariōns, ieguvis Sicīlijā un Itālijā lielas bagātības, brauc atpakaļ uz Korintu.

2. Jūrnieki iekāro viņa bagātības un piespiež viņu vai nu tūlīn nonāvēties vai mesties jūrā.

3. Ariōns, tērpies greznās drēbēs, spēlē ķitaru. Pēc tam viņš metas jūrā.

4. Ariōns nenoslikst, bet to uzņem delfīns un nones uz Tainaru.

5. No turienes Ariōns nonāk Korintā un izstāsta par jūrnieku noziedzīgo rīcību.

6. Jūrnieki ir samelojušies, teikdami, ka Ariōns Itālijā dzīvojot labos apstākļos. Tie ir ļoti parsteigtā, ka piepeši Ariōns nostājas viņu priekšā.

Šo Hērodota teiku ļoti atgādina latviešu pasaka „Pateicīgais mironis” - P.S. VI 47.

1. Ariōna vietā parasti tirgotājs, kas ieguvis turību un izglābis ķēniņa meitu.

2.3. Kadā braucienā, kuņā piedalās tirgotājs ar izglābto ķēniņa meitu (dažos variantos minēts, ka viņš ķēniņa meitu jau apprecējis), ķēniņa ministrs vai ģenerālis nogruž tirgotāju no kuga.

4. Tirgotājs nenoslīkst. Viņam palīdz gulbis (VI 50) vai cits kāds putns, kas vārdā nav nosaukts (VI 53.58.). Dažreiz viņš patveļas zārka vākā (56) vai uz pļosta (60). Beidzot tirgotājam palīdz arī liela zivs (63).

5. Tirgotājs laimīgi nonāk ķēniņa pili.

6. Ministrs ir uzdevies par meitas glābēju. Tirgotājs izrādās par isto glābēju. Viņš manto no ķēniņa valsti, bet noziedzīgais ministrs saņem sodu.

Motīvu, ka sliķoni izglābj kāds dzīvnieks, arī citur sastopam. P.Š. VII 127/8. Tirgotājs braucis ar zaķu ādām pielādētu kuģi. Jūrnieki ^{esot} ir galvojuši, ka tirgotājs vētra necietīšot. Ceļā izcēlusies vētra. Lai izvairītos no atbildības par tirgotāja mantām, viņi iebruž tirgotāju jūrā. Jūrā gadas melns suns, kas tirgotāju izglābj.

Ariōna teikas 2. motīvam atbilst latviešu pasakas motīvs, kur jūrnieki sazvērējas pret pasakas varoni un prasa viņam, vai lai viņu nogalinot uz kuģa, vai iesēdinot laivā, kurai nav aiņu, un palaižot jūrā. Pasakas varonis izvēlas pēdējo un laimīgi izglābjas.

G o v s k ā c e ļ a v a d o m i s .

Apoll. III 21. Interesēdamies par māsas Eurōpas likteni, Kadms dodas pie Delfu orākula. Orākuls dod viņam padomu sekot kādai govij, kamēr tā apgulstas, un tur dibināt pilsētu. Apoll. III 12. 141-143. Iļs dabu līdzīgu rīkojumu.

Zināmu radniecību ar šo motīvu var vērot P.Š. III 269. Puika, aiz līpas turēdamies, seko visur vērsim. Vērsis nonāk

pie jūras, peld tai pāri un aizved puiku uz pilsētu. Šai pilsētā puika cīnās ar čūskām un atsvabina ķēniņmeitu.

O r f e j s .

Apoll. I 2. Ovidija Metamorf. X 1.

Euridika mirst no čūskas kodiena. Orfejs, kas savu sievu ļoti mīl, dabū atļauju doties uz pazemi un izvest viņu atpakaļ virszemē. Orfejs ar savu ķitaru spēj aizkustināt pat akmeņus un kokus. Ovidijs stāsta, ka apakšzemē par Orfeja mākslu visi bijuši pārsteigti un samulsuši.

Arī latvieši pazīst motīvu par koklētāju pazemē. P.Š. 232. Lielmāte apsolās to precēt, kas nolaidiņoties pa caurumu zemes dziļumos un atnesiņot ziņas no viņas nelaika vira. Mūzikants Jānītis nolaižas pa lielu virvi pazemē. Jānītis sēž un spēlē, velni un taganas sajūsmā danco.

Par stabulnieka Oduma brīnišķīgām spējām stāsta kāda latgaliešu pasaka P.Š. II 72. „Uodums suoka uz tuos stabulei-tis spēlēt: Vysi putni apklusā, a mežs vyss aizraudoja; utru reizīkai aizspēlēja, vysi zeme aiztreisēja un rauduošonys beja moz dzierdams. Trešu reizī kai aizspēlēja, vyss mežs suoka smītis un taipat putneņi suoka dzīduot un tymā straci izguoja nu tuos dūbis skaista ķēneņa meita...”

Mēs redzam, ka arī latvieši pazīst lielo mūzikas ietekmi, kāda attēlota Ovidija Metamorfōzu XI grāmatā, kur visi koki sanāk klausīties Orfeja koklēšanā.

P.Š. V § 1. Jauneklis dodas pazemē un izved no turienes jaunavu.

N I S S .

Apoll. III 151 210/11.

1. Nīsam galvas vidū purpura krāsas mats, kuŗā slēpjas viņa dzīvības spēks.

2. Nīsa meita Skilla ir iemilējusies ķēniņā Minojā, kas pašlaik uzbrūk Nīsa pilsētai Megarām.

3. Skilla izrauj tēvam no galvas matu un tas mirst.

4. Minojs uzvar, bet Skillu atraida.

Ļoti tuva parallēle ir mīts par Pterelaju un Komaito (Apoll. II 4). Iemilējusies tēva pretniekā Amfitrionā, Komaito izvelk tēvam zelta matu, un tas mirst.

Latviešu parallēle ir pasaka par neuzticamo māsu (Anti Ārne 315. P.Š. III § 13). Aplūkosim variantu 340/1. 1.p. Ķēniņa dēls iegūst trīs suņus un kopā ar māsu dodas pasaulē laimi meklēt. Viņi nonāk slepkavu pili. Brālis nosit slepkavas. Pils pagrabā ir burvis, kas nobur māsu, tākkā tā nonākas burvja ietekmē. Māsa izliekas par slimu un sūta brāli pēc zālēm, kuŗas iegūstot jāpārvar lielas grūtības. Brālis tomēr zāles atnes. Māsa izdomā citu pajēmienu, kā iznīcināt brāli. Brāļa spēks ir trīs dzeltenos matiņos uz pakauša. Māsa izvelk no brāļa galvas minētos matiņus un dod zīmi burvim, lai tas nāk brāli nogalināt. AR pateicīgo suņu palīdzību brālis tomēr burvi pārvar.

Latviešu pasakai ir skaidri saskatāma līdzība ar grieķu mītu. Starpība vairāk sīkumos. Grieķu mītā mats pieder tēvam, latviešu pasakā brālim. Grieķu mītā meita ir iemilējusies pretniekā, latviešu pasakā pretnieks to ir apbūris.

Sastopam tomēr arī variantus, kur māsa nav apburta.

P.Š. III 337. Laupitājs sākumā māsu piespiež, bet, kā rādās, vēlāk arī savaldzina, jo citādi māsa viņu vēlāk neapraudātu.

Beidzot jāmin variants, kur māsa iemīlējusies laupitāja.

P.Š. III 333. „Māsa iemīlējusi to slepkavu, kuŗu brālis nebija nokāvis.”

3. Māsa izrauj brāļa matuŗ, un tas kļūst tik nespēcīgs, ka pat tauri nevar rokās noturēt. Brālis tomēr nomirst.

Variantos redzam, ka brālis kādreiz arī nomirst, bet vienmēr vēlāk tiek atdzīvināts, jo latvieŗu pasakās beigām jābūt vienmēr optimistiskām(III 329.).

Motīvs par matiem, kam ir brīniŗķīgas spējas, sastopams latvieŗu pasakās arī citādā sakarībā: P.Š. III § 7. Trīs māsas velnam par sievām. Izrautiem velna matiem ir dziedinoŗas spējas, bet bez ŗiem matiem velns ir nespēcīgs(109. l.p.).

4. Māsai tāpat kā Skillai neizdodas ar pretnieku nekādu kopdzīvi nodibināt; tāpat kā Skillai bieŗi tā saŗem sodu: tai jāapēd ogles, (jāpīerāud vanna ar asarām (312). Bieŗi tā iet bojā (316.317.).

M e l e a g r s .

Apoll. I. 8. Kad Meleagrs astoņas dienas vecs, atnāk Moiras un saka, ka Meleagrs mirŗot tad, kad pagale, kas pašlaik degot krāsni, sadegŗot. Māte Altaja izvelk pagali un noglabā kastē. Kalidonas medībās izceļas strīdus par meŗa kuirļa ādu; ŗinŗi strīdū Meleagrs nogalina savus mātes brāļus. Atriebībā Altaja iemet pagali ugunī, un Meleagrs nomirst.

Uz Meleagra teikas sakaru ar latviešu tautas pasakām norāda Valters Andersons (1). Viņš min divas vietas no Lercha-Puškaiša pasaku krājuma, kurās te atzīmēsim.

L.P. V 59. „Vecos laikos Laima -mkādreiz visiem dzirdot - lēmusi cilvēku likteņus! Tiek minēti vairāki piemēri.

„Citā reizē atkal, kādam bērnam dzimstot, pašu laiku krāsns kurējusies. Laima teikusi: Kad šis malkas pagales izdegs, tad tu nomirsi.” To dzirdēdama, māte izlēkusi no gultas, apdzēsusi krāsni uguni, izrāvusi pagales, satinusi saini un paglabājusi šķirstā. Tā palicis. Vēlāk dēls uzaudzis un apprecējies. Nu māte atdevusi pagaļu saini vedeklai un piekodinājusi, lai glabā cieši, jo tur esot vira dzīvība iekšā. Bet vedekla bijusi ļoti nikna un sirdīga. Reiz tā nejauki saskaitusies uz viru. Dūsmās iesviedusi pagaļu saini uguni un re: līdz pagales izdegušas - vīrs nomiris.

L.P. VII l. 520. „Kāda māte, kurai dēliņš dzimis, dzirdējusi, ka Laimes māte sacījusi - šis bērns tik ilgi vien dzīvošot, kamēr tas skala gals degšot. Māte uzcēlusies, nodzēsa skala galu un to glabāja kā dārgāko mantu. Dēliņš uzauga liels un apprecējās. Nu māte iedeva skala galu vedeklai sacīdama: „Glabā nu sava vira dzīvību, kā es līdz šim sava dēla dzīvību glabāju.” Reiz vedekla, par vira māti noskaitusies, šai par spīti iemeta skala galu degošā krāsni, lamādamās, ka vira māte ragana un tādus pestēļus glabājot. Bet līdz skaliņš beidzis degt - viņas vīrs arī nomira.”

Vispārējos vilcienos latviešu pasaka saskan ar grieķu mitu. Galvenā starpība: latviešu variantos redzam trešu personu - ļauno vedeklu.

1. Die Meleagrossage bei den Letten. Philologus N.F. 33. 1923. 222.

S i s i f s .

Šo mitu sīkāk aplūko Rošers IV 958. Vecākais avots Iliada.

Sīsifs aizliedz pēc savas nāves upurēt. Plūtōns atlaiž viņu mājās. Nāve, kas viņu atkal grib sagūstīt, tiek ieslēgta, tā kā neviens vairs pa to laiku nevar mirt. Beidzot Nāve kaut kādā veidā tiek vaļā.

Ši grieķu mīta motīvu sastopam latviešu pasakā Kalējs ar Nāvi P.Š. IV 25. (Anti Ārne 330 A). Šīs pasakas vispārīgā gaita ir sekoša: Kalējs uzņem vecu vīriņu, kas izrādās par pašu Dievu vai kādu svēto. Tā kā kalējs par uzņemšanu neņem nekādas maksas, tad vīriņš apsola tam izpildīt trīs vēlēšanās. Kalējs neprasa ne mūžīgas dzīvības ne laimes, bet vēlas tikai, lai bez viņa atļaujas netiktu neviens nost no viņa krēsla, ābeles vai citam lietām. Tādā kārtā kalējs trīsreiz piesien velnu vai Nāvi. Beidzot tomēr Nāve ir asprātīgāka par kalēju, un viņai izdodas pajemt kalēja dzīvību - 29. l.p. redzam, ka Nāve notālienes nošauj pasakas varoni ar bultu. Dažreiz Nāve tiek ieslēgta kastē, kā to redzam 30. l.p.

P.Š. IV 39. Brencis ticis debesis par durvju sargu. Nāve katru gadu nāk darbu prasīt, bet Brencis viņu pie Dieva nelaiž, teikdams, ka esot aizliegts pa durvīm vazāties. Nāve sūtījusi Brenci pie Dieva apprasīties, kas viņai darāms. Brencis melo teikdams, ka Dievs viņai licis no meža siekstas, kokus un celmus iztīrīt. Trīs gadus Nāve lauž kokus, un tanī laikā neviens nemirst.

Šinī variantā sastopam motīvu, ka pa to laiku, kamēr nāve ieslēgta, neviens nemirst.

A m ō r s un P s i c h e .

Prof. Šmits (I 85.) aizrāda, ka šis Apuleja stāsts, laikam, esot grieķu un romiešu pasakām stāvējis vistuvāki. Apulejs šini gadījumā apstrādājis vecas tautas pasakas, pārgrozīdams pēc saviem ieskatiem. Stāsta svarīgākie momenti ir sekojoši.

1. Kēniņam bijušas trīs meitas, no kurām jaunākā bijusi tik skaista, ka neviens mirstīgais viņu neiedrošinājies precēt. Pēc orākula vārdiem meita bijusi jāaizved uz augstu klini, kur apakšā mitis kāds briesmonis. Viņa lēc no klinis, bet kāds lēns vējiņš aiznes to uz lepnu pili skaistā ielejā.

2. Pili mit kāda briesmīga čūska, kas nakti pārvēršas par milīgu jaunekli. Savu viru dienas gaismā Psiche nekad nedabū redzēt. Tas viņai arī piekodina nekad netaujāt par viņa izskatu un neprasīt viņa vārdu.

3. Kādu dienu Psiche izteic vēlēšanos, lai viņas māsas būtu pie viņas. Lēnais vējiņš tūliņ atnes abas māsas, kurām rodas liela skaudība par jaunākās māsas laimi. Māsas Psichi sabaida, ka viņas vīrs esot bīstams briesmonis, kuru guļot vajagot nogalināt. Pēc īsa laika lēnais vējiņš aiznes atkal māsas prom.

4. Nākošā nakti Psiche dodas viru nogalināt. Viņa ierauga guļot Amoru. Psiche tura rokās lampu un dūci. No degošās lampas norit eļļas pile uz Amōra kailā pleca. Tas pamostas, redz visu, kas noticis, un dūsmās pazūd no viņas acīm.

5. Skaudīgās māsas, gribēdamas iejemt Psiches vietu, lēc viena pēc otras no stāvās klinis, bet abas nositas.

6. Psiche grib noslicināties upe, bet vilņi viņu parnes uz otru krastu, kur Pāns to apmierina. Psiche lūdz apžēlošanu no Veneras. Venera uz Psichi ir greizsirdīga tās skaistuma dēļ un grib to nomocīt ar neizpildāmiem darbiem. Psichei ir jāuzlasa un jāšķižo samaisīti mieži, kvieši, sūra, magones, zirņi, lēcas un pupas, bet skudras izdara šo grūto uzdevumu viņas vietā. Tāpat viņai rodas palīgi, citus grūtus uzdevumus izpildot. Beidzot Amōrs viņai piedod, un tiek svinētas liksmas kāzas.

Šī stāsta galvenos motīvus varam konstatēt daudzās latviešu pasakās P.Š. IV sējuma. Minēsim kādu variantu no pasakas „Briesmonis par precinieku” 464/5. l.p.

Jaunākā māsa mierā ar visādiem preciniekiem - kaut tikai nakošajam vīram būtu laba sirds. Viņa apprecējas ar klibo suni. Suns aizved māsu uz brīnišķīgu pili. Katru nakti jaunais vīrs ierodas pie savas sievas, bet aizliedz viņai aizdedzināt uguni. Pie jaunākās māsas atbrauc ciemā abas vecākās māsas. Tās pierunā jaunāko māsu aizdedzināt uguni un pārliecināties par sava vīra izskatu. Vecākās māsas atkal aizbrauc, bet jaunākā aizdedzina uguni un ierauga gultā skaistu jaunekli. Kad sieva trešo nakti pēc kārtas ir aizdedzinājusi uguni, vīrs to ierauga, aizbēg un nekad vairs neatgriežas. Sieva žēlabās nomirst.

Šai latviešu pasakā varam saskatīt Apulēja stāsta 1.- 4. punktus. Tāpat kā Apulēja stāstā te redzam, ka jaunākā meita apprecējas ar pārdabīgu būtni, kas nakti pārvēršas par cilvēku. Tāpat redzam māsas, kas atbrauc ciemā un pierunā māsu iz-

dibināt sava vīra izskatu, ka pārdabīgais vīrs pamostas un aizbēg. Variantos redzam arī citādu šīs pasakas sākumu. Nevis pati meita izvēlas pārdabīgu laulātu draugu, bet viņai, tāpat kā Apulēja stāstā, ir pienākums to darīt. P.Š. IV 460/1. Tēvs nolauž briesmona dārzā rozi. Par to viņam jādod briesmonim sava meita par sievu. Bieži arī latviešu pasakās pārdabīgais precinieks parādās čūskas veidā: P.Š. IV § 44. - Zaltis par precinieku. Beigas pa lielākai daļai, tāpat kā Apulēja stāstā, arī latviešu variantos ir pozitīvas: sieva savu pārdabīgo vīru atkal atgūst.

5. Motīvs par skaudīgajām māsām latviešu pasakās ļoti izplatīts. To sastopam pasakās par bārenīti un mātes meitu P.Š. V § 21 - 28. un pelnrušķīti VI § 6 - 8. Bārenītei pasaulē klājas labi. Viņa izturas pret visiem laipni, par ko dabū dāvanas. Skaudīgā mātes meita arī grib dabūt dāvanas, bet tā kā viņa ir slinka un nepaklausīga, tad viņa dabū sodu un bieži vien līdzīgi Psiches māsām iet bojā.

6. Psichei jālasa un jāšķīro sīki graudi. Šai darbā viņai palīdz skudras. - Šo motīvu atrodam latviešu pasakā par Pelnrušķīti. Pamāte saņem pelnos lēcas, pupas, kaņepes vai citus kādus graudus un liek tos bārenītei izlasīt. Bārenīte piekļauvē pie loga, un tūlīt ierodas putni, kas šo grūto darbu izdara. Kā antikajā, tā latviešu pasakā redzam arī palīdzīgo dzīvnieku motīvu.

Tagad aplūkosim pārdabīgas vietas, kādas dažreiz nokļūst pasaku varoņi. Tās ir viņpasaule un Lejputrija.

V i ņ p a s a u l e .

Viņpasaules attēlojumā latviešu pasakās un grieķu mitos varam saskatīt diezgan daudz līdzības. Šo jautājumu sīki aplūko prof. K. Straubergs savā rakstā „Viņa saule” (IMM 1922. I 604.). Kā grieķi, tā latvieši viņpasauli lokalizē gan pazemē, gan arī zemes virsū. Orfejs, Tēsejs, Ainejs dodas pazemē, kamēr Odisejs (XI dzied.) brauc pa miroņu upi un nonāk miglAINajā kimmeriešu zemē. P.Š. II sējumā daudz pasaku stāsta par varoņa ceļojumu uz pazemi, turpretim V sējumā sastopam pasakas, kur viņpasaule lokalizēta zemes virsū.

Apskatīsim tagad sīkāk, kādi elementi ir līdzīgi grieķu un latviešu viņpasaules attēlojumā.

Līdzīgi grieķu Cerberam arī latviešu pasakās elles ieeju dažreiz sargā suns. P.Š. V 220. Elles vārtu priekšā gul suns. Kad velna apsēstais kungs kāpj sunim pāri, tas neliekas ne zinīs; kad kāpj kučieris, tas paceļ galvu un ieņurdas.

Tāpat latvieši kā grieķi pazīst pazemes upi un pārcēlāju. Tāds pārcēlājs tēlots P.Š. V § 1. Puisis dodas uz viņpasauli pēc ķēniņa meitas. Trešā dienā viņš nokļūst pie apakšzemes. Tur ir plata upe. Upes malā ir pārcēlājs, kas ļoti ne-mierā ar savu likteni, visu mužu viņam te jāstrādā, un vietnieku nevarot dabūt. Apakšzemē puisis dabū zināt, kā pārcēlājs var no sava pienākuma atsvabināties. Kad pārcēlājs viņu ir atkal pārcēlis šai zemē, viņš tam to pastāsta.

Latvieši pazīst arī mirušo dvēseļu upi, par kādu ir brau-

cis Odisejs. P.Š. II 289. Lāčadēls nonācis pazemē. Viņam jāpeld pār tumšo dvēseļu upi. Tumšajā dvēseļu upē mirkst to cilvēku gari, kas pasaulē darijuši ļaunus darbus. Peldot pār šo upi atpakaļ nedrīkst skatīties. Melnās dvēseles ķeŗas Lāčadēlam klāt un lūdz jemt līdz.

Kā grieķu mitos, tā latviešu pasakās redzam, ka viņpasaulē cilvēki saņem sodu par šaizemē padarītiem grēkiem. Grieķu miti stāsta par Tantalu, Iksīonu, Danaja meitām un citiem, kam viņpasaulē jācieš mokas vai arī jādara kāds nesekmīgs darbs. Pasakas par cilvēka sodiem viņpasaulē ievietotas P.Š. X 155.1.p. Tur pavisam minēti 27 varianti. Bez tam šo motīvu sastopam arī citās pasakās. Minēsim kādus piemērus.

P.Š. V 21. Jānis dodas uz viņpasauli pēc kunga sievas. Pa ceļam viņš sastopas ar nosodītajiem. Vispirms minētas sievas, kas visu laiku mēri pienu, jo šaizemē lējušas pienam ūdeni klāt. Kaili virieši stāv verdošas darvas upē un katlos kausē sidrabu. Izkausēto sidrabu viņi smeļ ar delnām un lej mutē, bet no mutes ļauj tam plūst atpakaļ katlā. Šis sods viņiem par to, ka viņi atjēmuši nabagiem naudu. Citā vietā redzami cilvēki, kas pakāŗas kokos un krīt zemē - tos pakāŗuši laupītāji.

Tantala mokas atgādina P.Š. X 157. „Tiltam vienā galā stāv cilvēks, kam paemuti nēmitoši, tek ūdens ārā un kas tomēr brēc: „Vai, kā gribas dzert, kā gribas dzert.” - Tiltam otrā galā stāv cilvēks ar maizes kukuli rokā, un tas atkal brēc: „Vai, kā gribas ēst, vai, kā gribas ēst.”

Beidzot kā latviešu pasakās, tā grieķu mitos sastopam pozitīvu viņpasaulē tēlojumu. Tādu tēlojumu sniedz mums Lukī-

āns, aprakstīdams svētlaimīgo salu. Līdzīgus latviešu viņ-
pasaules aprakstus atrodam P.Š. V sējuma.

L e j p u t r i j a .

Motivs par Lejputriju sastopams visu tautu pasakās (sk.
Bolte, Polivka 244- 258.l.p. III sēj.). Arī grieķiem šāda ze-
me nav sveša. Hēsiods Darbos un dienās (109) un Ovidijs
(Metamorf. I 89.) tēlo zelta laikmetu, kad cilvēki varējuši
dzīvot bez kādām rūpēm. Tecējušas pat piena un nektara upes,
un no ozola zariem pilējis medus.

Hērodots III 18. apraksta Aitiopiju. Arī šis apraksts
mums atgādina Lejputriju. Aitiopijā esot pļava, pilna ar
ceptu gaļu. Nakti bagātaķie pilsoņi gaļu tur novietojot,
bet dienu ejot un ēdot, kas vien tik gribot.

Lejputrijas motīva atskaņas atrodam arī V g.s. komēdijā.
Bolte, Polivka IV 118. min vairākus piemētus.

Telekleids stāsta par vīna avotu, par zivīm, kas pašas
cepjas, par cepumiem, kas lido pašam ēdējam mutē.

Kratēts pazīst motīvu, kur traukiem dzīvu būtnu īpašības:
galdinš pats apklājas.

Fērekrats runā par zupas straumēm, kurās atrodas arī ka-
rotes, augļi karājoties par cilvēku galvām un viss, ko noēdot
un nodzerot, uzreiz divkāršojotie.

Nikofrons runā par miltu, maizes un putras lietu.

Lejputrijas motīvus varam saskatīt arī Lukiāna svētlai-
mīgo salas aprakstā (Patiesīgais stāsts 2.3.6.). Uz salas
brīnišķīga vēsma. Skan jaukas melodijas. Vecāks neviens netop.

Nav nakts, ir tikai diena. Arvienu pie viņiem^m ir ziedonis, arvienu puš zefirs. Visa apkārtne ir vienās puķēs un augos, gan dārzu, gan mežu kokos.

Aplūkojuši isumā antīko tradīciju, piegriezīsimies latviešu pasakām. P.Š. XII 519. - Lejputrija.

1. Tālu pasaules malā ir viena zeme, ko sauc par Lejputriju. Cilvēki tur dzīvo gluži bez kāda darba.

2. Cepti putni tur laižas par gaisu,

3. pa upēm tek piens un drēbes karājas mežā pie kokiem.

4. Katrs var jemt, kas vien pašam patīk.

5. Vajaga tikai atplēst muti, ka tur jau ieskrien kāds cepts putns, vai arī ābols. Jo tur slinkāks ir kāds cilvēks, jo lielāks ir viņam gods. Nav tomēr viegli tikt šajā brīnumu zemē, jo viņai priekšā stāv lieli putras kalni.

6. Kas tur grib tikt iekšā, tam jāizēdas cauri putras kalniem.

Šini Lejputrijas tēlojumā sastopam visus tos pašus elementus, kurus redzējam jau antīko rakstnieku darbos.

1. Lejputrijas atrašanās pasaules malā atgādina svētlaimības salas vai Aitopijas atrašanās vietu.

2. Ceptus putnus, kas laižas pa gaisu, min Telekleids.

3. Piena upes min Ovidijs.

4. Kā Lejputrijā, tā Hērodota aprakstītajā pļavā katrs var jemt, kas pašam tīk un cik vien tīk.

5. Ēdiens, kas pats lido mutē, pazīstams Telekleidam.

6. Latviešu pasaka runā par putras kalniem, Nikofrons par putras lietu.

Lejputrijas tēlojumam prof. Šmits pievieno piezīmi, ka tā, laikam, esot Grimmu pasaka, kas izplatīta ar „Skolas maizi”. Ja nu arī šis Lejputrijas apraksts būtu izplatījies ar rakstu palīdzību, tomēr latviešu pasakās bieži sastopam tēlojumus, un atsevišķus norādījumus, kas šim aprakstam stāv ļoti tuvu. Arī prof. Šmits apliecina, ka Lejputriju latvieši pazinusi jau pirms „Skolas maizes”.

P.Š. V 157. Dzīve debesīs. Pasakā tēlots skopais Pridis, kas nonācis debesīs. Vispirms tēlota jaukā debesu flōra: visgarām zaļilī lapaini koki, celiņš apaudzis biezu mauriņu, tālāk raibas puķītes, saulīte spīd tik spoži, tik spoži, bet ēnas nemaz nav. - Līdz šai vietai tēlojums atgādina svētlaimīgo salas aprakstu. - Tālāk skopais Pridis redz pļavu ar galdiem, uz kuriem atrodas rauši, gaļa un alus - Šis moments atgādina Aitīopijas pļavu.

Dažreiz jauka dzīve arī pazemē - P.Š. II 503. Celiņa katrā pusē ļoti skaisti koki zelta sudraba un dimanta lapām; pļavā zied spožas puķītes kā pie debesīm zvaigznes.

P.Š. II 505. Pazemē atrodas apaļš bagātīgi apkrauts galds. Princeses tur priecājas kopā ar prinčiem - dzer, dejo u.t.t.

Motīvs „Galdiņ, klājies”, ko savā fragmentā min Kratēts, arī latviešiem ļoti pazīstams. Latviešu pasaka ar šādu virsrakstu ievietota P.Š. VIII § 4. 18 variantos.

B. Stāstu pasakas.

Vispirms šai nodaļā ievietosim pasakas, kuras par stāstu pasakām nosaucis Anti Ārne un kā tādas ievietojis savā katalogā. Tas ir teikas par Ibiku (Anti Ārne 782.), Oidipu (931) un Rampsinitu (950). Šim stāstu pasakām pievienosim vēl dažas pasakas un motīvus, kam pārdabīgais elements nav galvenajā vietā vai pavisam tā trūkst.

I b i k s .

Plutarchs De garrulitate 610 a. Bolte, Polivka II 534.

Dzejniekam Ibikam ceļā uzbrūk laupītāji. Tie viņu nogalina. Savā nāves brīdī Ibiks piesauc dzērves par atriebējām. Slepkava, kādreiz vēlāk ieraudzījis dzērves, sevi nodod, neapdomīgi izsaukdami.

P.Š. X 74 - 75. sastopam šīs pasakas variantu - Irbe nodod noziegumu. Pasakas saturs šāds. Bagāts žīds ceļo caur kādu ķēniņvalsti. Viņam līdz ir pavadonis - ķēniņa dzērienu devējs. Dzērienu devējs izrauj zobenu un uzkliež, ka žīdam jāmirstot. Žīds lūdzas un saka, ka slepkavība nepalikšot apslēpta. Ja arī neviens to neredzēsot, putni to izpaužīsot. Žīdam runājot, viena irbe paceļas gaisā un skrien. Dzērienu devējs saka: „Ievēro, žīd, irbe droši vien ķēniņam pateiks, ka es tevi šeit nogalinu.” Pēc tam viņš žīdu nogalinājis. Pēc ilgāka laika dzērienu devējs pats izstāsta ķēniņam par slepkavību. Uz to viņu pamudina irbes cepetis uz dziņu galda. Pasaka nobeidzas vārdiem: „Tā lūk caur irbi slepenā slepkavība tomēr nāca gaismā.”

O i d i p s .

Mūsu avots ir Apoll. III 5. 48 - 56.

Šini mītā sastopam sekošas daļas:

1. paregojums,
2. bērna izlikšana un brīnišķīga izglābšanās,
3. neapzināta tēva slepkavība,
4. Oidipa sadursme ar Sfingu,
5. Oidips apprecē savu māti un kļūst valdnieks,
6. nozieguma atklāšanās un sods.

Pēc ārējā izskata mīts ir komplikēts. To izskaidrot centies Rošers (II 1. 130). Viņš mīta pamatā konstatē divas teikas: 1. Oidipa liktenis, 2. Sfinga.

1. Lāijs saņem paregojumu, ka viņa dēls viņu nogalināšot. Motīvu par nāves paregojumu sastopam visu tautu pasakās, un Anti Ārne to apzīmē ar Nr. 932. P.Š. latviešu pasaku krājuma vesela rinda pasaku, kur nolemtais bargais liktenis piepildās.

2. Bērna izlikšanas motīvs jau augstāk pārrunāts. Paregojuma, izlikšanas un nenovēršamā likteņa motīvu sastopam P.Š. X 380. pasakā par nolemto znotu un P.Š. X 458. - par nolemto ligavu.

4. Sfinga apmetusies Tēbu tuvumā un uzdevusi tēbiešiem mīklu. Katrreiz kad tēbieši šo mīklu min un nevar uzminēt, viņa pajem vienu cilvēku un saplosa. Oidips mīklu uzmin un atbrīvo Tēbas no Sfingas varmācības.

Sfinga ir pārdabīgs pretnieks, kādus mēs sastapām daudzās burvības pasakās. Še mēs redzam interesantu šī pretnieka uzvarēšanas veidu - viņa uzdoto mīklu atminēšanu.

Šāds motīvs sastopams arī latviešu pasakās - P.Š. X 122. Velna uzdotās miklas. Zvejnieku jūrā pārsteigusi migla. Velns zvejniekam palīdz izkļūt malā; bet par šo pakalpojumu viņš prasa no zemnieka to, kas tam, mājās pārnākot, būs jauns. Izrādās, ka zvejniekam mājās piedzimis dēls. Pēc septiņiem gadiem velns atnāk pēc solītās algas. Ierodas arī kāds vecītis un uzmin velna uzdotās miklas. Kad miklas uzminētas, velns tūlīt pazūd, un atpakaļ vairs nenāk.

5. Arī latviešu pasakās sastopam motīvu, ka dēls apprecē savu māti, tikai šis motīvs nav saistīts ar iepriekšēju pareģojumu. P.Š. X § 4. - Māte nogalina savu bērnu. Kēniņa meita iemet jūrā savu ārļaulības bērnu. Bērns izglābjas, un to pieņem audzināšanā kāds mācītājs. Kad jauneklis ir pieaudzis, viņš nonāk savā dzimtenes pilsētā un apprecē kēniņa meitu - savu māti. Jaunajam vīram ir kāda ļauna nojauta. Viņš atstāj sievu un aiziet vientulībā.

R a m p s i n i t s .

Mums vēlreiz jāatgriežas pie šīs teikas, jo latviešu pasakās sastopam variantu, kas stipri atšķiras no pirmā. Ja jēmam vērā arī to, ka katrs no šiem variantiem uzrakstīts citā apgabalā, kurī atrodas tālu viens no otra (pirmais variants Blomē, otrs - Eglūnā), tad ļoti iespējams, ka viņu izcelšanās avots vir dažāds.

P.Š. X 482. Trīs brāļi iet mācīties amatā: viens par kalēju, otrs par skolotāju, bet trešais par zagli. Zagļu vadonis pieņem trešo brāli par dēlu. Pēc kāda laika zagļi nolemj aplaupīt kēniņa banku. Tur viņi iekļūst ar sarkana mutautiņa

palīdzību, ko dēls ir nozādzis kādam vecim. Kēniņš atrod, ka bankā naudas iztrūkums. Viņš gatavo zagļiem slazdus: liek izrakt bankā bedri un piepildīt to ar darvu. Bedre tiek pārklāta smiltīm. Zagļu vadonis iekrīt bedrē. Dēls grib to izvilkēt, bet nespēj. Beidzot dēls apmet zagļu vadonim ap kaklu virves un liek zirgam vilkt. Zirgs norauj zagļu vadonim galvu. Kēniņš bedrē strod liķi bez galvas. Viņš liek to vadāt pa pilsētu. Kas raudās, tas būs zagļa tuvinieks. Dēls ieteic zagļa sievai saplēst piena podu, lai varētu domāt, ka sieva raud saplīsušā poda dēļ. Beidzot nospriež liķi novietot uz lauka un sargāt. Dēls nopērk mucu vīna un brauc gar to vietu. Vāgiem nokrīt rats un vīna mucai tapa. Sargi palīdz uzmaukt ratu. Dēls tos pacienā ar vīnu, tie piedzežas un apguļas. Dēls pajem liķi un aprok. Kēniņš izgudro visādus pajēmienus, kā nokert zagli, iekārdinādams to ar zelta aunu un izbārstīdams viesībās sidraba naudu, bet viņam nekā tas neizdodas. Beidzot kēniņš zagli beidz vajāt.

Līdzība ar grieķu teiku šim variantam ir 3. 4. un 6. punktā (sk. 11/12. l.p.). Vispārīgā pasakas gaita ir palikusi negrozīta, bet sīkumi atšķiras diezgan stipri. Grieķu teikā naudu zog namdara dēli, latviešu variantā zaglis ar savu mācekli. Hērodots stāsta par izņemamu akmeni, latviešu variants par burvju lakatiņu. Slazdi grieķu teikā nav sīkākī aprakstīti, latviešu variantā tie sīki attēloti. Pēc Hērodota ziņām brālis brālim nocērt galvu, latviešu pasakā zagļu vadoņa galvu norauj zirgs. Grieķu teikā zaglis liķa sargātājus bargi noraida un tikai vēlāk tiem atļauj dzert. Latviešu variantā viņš tos pacienā jau no paša sākuma.

F r i k s s u n H e l l e .

Apoll. I 9. Pamāte Inoja grib savu padēlu dabūt pie malas. Viņa pierunā sūtņus, kas sūtīti uz Delfiem teikt, ka pēc orākula lēmuma Friksas jāupurē zemei. Istā mātē Nefeles nodod saviem bērniem, Friksam un Hellei, aunu ar zelta ādu. Uz tā bērni aizbēg no tēvijas. Helle ceļā noslikst, bet Friksas laimīgi paglābjas un upurē zelta aunu.

Bolte, Polivka (IV 112. I 79.) aizrāda, ka šini mitā esot meklējami pirmsākumi pasakai par brālīti un māsiņu. Šis pasakas motīvi ļoti pazīstami arī latviešiem: P.Š III 363. - Ansītis un Grietiņa, III 301. - Neuzticamā māsa. Bieži vien redzam, ka bērniem ļaunās pamātes dēļ jābēg no mājas (III 334).

B i b l i d a .

Ovidija Metamorfōzas IX 451. Biblida iemīlas savā brālī Kaunā. Kad Kauns to dabū zināt, viņš dodas prom no mājām. Biblida ilgās un sāpēs pārvēršas avotā.

Iemīlēšanos tuvā radniekā sastopam arī latviešu pasakās. P.Š. VI 146. Dzīvojis kungs, kam bijusi ļoti skaista meita. Savu meitu viņš negribējis atdot nevienam preciniekam; viņš nolēmis meitu pats precēt, neskatoties uz to, ka viņa sieva bijusi vēl dzīva. Meita tomēr no tēva izvairījusies.

P.Š. VI 148/9. Vienam ķēniņam bijis dēls ar meitu. Brālī iemīlējis māsu un gribējis precēt. Māsa bēdājusies par to. Kad brālī neatlaidies, māsa teikusi, ka viņa ir ar mieru, ja brālī viņai sagādādot debess, mēness un saules rotas. Kad brālī tās ir sagādājis, māsa aizbēg no mājas un apprecē-

jas ar ķēniņu. Interesanta ir piezīme, kas aizrāda uz kādu šīs pasakas variantu: Brālis taisījies precēt māsu. Māsa, nevarējama izvairīties, ielēkusi ezerā. Viņa neesot noslikusi, bet pārvērtusies par putnu - niru.

Kā senatnes, tā tagadnes pasakā redzam, ka tuva radnieka mīlestība neiegūst pretmīlestības: ja māsa ir iemīlējusies, tad brālis izvairās, ja brālis ir iemīlējis, tad māsa. Kā antīkais mīts, tā viens no latviešu variantiem noslēdzas ar pārvērtību.

A t r e j s .

Atreja teika stāsta, ka Atrejs nogalinājis sava brāša dēlus un cēlis tos savam brālim priekšā kā mielastu.

Pie latviešiem šo motīvu sastopam pasakā „Jaunā pamāte” - P.Š. IX § 22. Pamāte nogalina padēlu un pusdienās ceļ to viņam priekšā.

P a s a k a s p a r t r i m b r ā ļ i e m .

Motīvs par trim brāļiem jau senatnē bijis stipri izplatīts. To liecina vairāki Hērodota piemēri.

Hēr. IV 5. stāsta par trim brāļiem no kuriem jaunākais ir izredzētais. No debesīm nokrīt zelta rīki. Vecākie brāļi nevar kvēlojošam zeltam pieskārties, jaunākais to var. Viņš iegūst zelta rīkus un vēlāk kļūst par ķēniņu.

Hēr. IV 8 - 10. Hēraklam Skitijā trīs dēli. Dēlu māte ir pus odze, pus sieviete. Hērakls aiziedams atstāj Skitijā lo-

ku un jostu. Kas no trim dēliem varēsot uzvilkt loku un apjoties ar jostu, tas lai paliekot Skitija. Pārējie lai ejot pasaulē. Jaunākais dēls to var un paliek dzimtenē.

Arī latviešu pasakās jaunākais brālis - muļķītis - vienmēr gūst panākumus. Motīvs par trim brāļiem latviešu pasakās ļoti izplatīts. Sevišķi jāņem vērā P.Š. VI 348 - 489. - Ķēniņa meita glāžu kalnā. Minēsim kādu piemēru.

P.Š. VI 420. „Abi gudrie brāļi taisījās jāt uz kalnu, bet muļķītis izgāja mežā sēnes lasīt. Viņš piegāja pie viena koka un atspiedās, bet koks atvēries un prasījis, kā vajaga. Tad muļķītis stāstījis: Tur esot glāžu kalns, kur ķēniņš uzstādījis savu meitu. Tad koks iedeva muļķītim skaistas drānas un zirgu ar tērauda pakaviem...”

M a ķ e d o n i j a s s ā k u m i .

Her. VIII 137/8. Trīs brāļi nonāk pie ķēniņa un kalpo pie tā par ganiem... Ķēniņš brāļiem neizmaksā algu, bet rāda uz sauli - tā būšot viņu alga. Brāļi bēg, ķēniņš liek dzities pakaļ, bet upe vajātājus aizkavē.

Šai pasakā vispirms sastopam to pašu motīvu par trim brāļiem, ko iepriekšējās teikās. Jaunākais brālis arī šinī teikā izrādās asprātīgākais. Ķēniņu, kas nedod solito algu sastopam arī latviešu pasakās - P.Š. VI 278. Ķēniņš izsola savu valsti tam, kas noskriešot viņa meitu, apēdīšot visu, kas sacepts trīs mēnešos. Kad tas ir izdarīts, ķēniņš solito atmaksu tomēr nedod. Pasakas noslēgumā redzām māgiskās bēgšanas motīvu, kas ļoti izplatīts arī latviešu pasakās.

Brinuma mālderis.

Ovidija Metamorfōzas VI 571. Tērejs ir mežonīgi apgājies ar savu sievas māsu Prokni. Tā kā viņai izgriezta mēle, un viņa nevar šausmīgo gadījumu vārdiem atstāstīt, viņa notikumu attēlo rokdarbā.

P.Š. VI 289. Puika izglābj ķēniņmeitu, bet kapteinis iebrūž to jūrā, un pats uzdodas par glābēju. Puika izglābjas un pēc kāda laika atkal nonāk ķēniņa pili, kur viņu vairs nepazīst. Ķēniņa pils tiek remontēta. Arī puika dabū atļauju izkrāsot kādu istabu. Uz sienas viņš attēlo savas dzīves gaitas. Ķēniņš viņu atkal pazīst un dod viņam savu meitu par sievu, bet kapteinis saņem bargu sodu.

Saraustišana ar zirgiem.

Apoll. III 5. stāsta, ka Likurgu saraustijuši zirgi. Šis ir ļoti maznozīmīgs moments, bet interesanti atzīmēt, ka saraustišana ar zirgiem ļoti bieži sastopama latviešu pasākās. Tas ir smags un kauna pilns sods. Sk. P.Š. III 330, IV 345, VII 187. u.c.

N o s l ē g u m s .

Savā darbā centāties sameklēt līdzīgus motivus antīkajās un latviešu pasakās.

Vislielāko līdzību antīko un latviešu motīvu starpā redzējam mūsu darba pirmajā daļā, aplūkojot dzīvnieku pasakas un teikas par Persefoni, Polifēmu un Rampsinitu. Mēs redzējam, ka latviešu pasaka saskan ar antīko ne tik vien visos motīvos, bet bieži arī visos sīkumos. 10. - 13. l.p. minētos variantos, kas atbilst grieķu teikām par Polifēmu un Rampsinitu, latviešiem nav neviena īpatnīga vilciena, kas nebūtu pazīstams grieķiem. Šādā gadījumā varam spriest, ka grieķu avots stāv ļoti tuvu latviešu tautas tradīcijai un tikai pēdējā laikā ir to ietekmējis, jo pilnīgi izslēgta ir varbūtība, ka pasaka varētu uzglabāties tautas tradīcijā ilgāku laiku bez mazākām pārgrāzībām. Vairākos gadījumos mēs konstatējam rakstveida ietekmi (Stendera, Šaca pasakas, "Mājas viesis" 1856.g.), bet vairākos gadījumos rakstu avotu uzrādīt nevarējam. Tomēr arī šinīs gadījumos - runājot par Polifēmu un Rampsinitu - tā ir nenoliedzama. Ja latviešu variantu uzrakstīšanas laikā minētās teikas nebija tulkotas latviešu valodā, jāpielaiž, ka tās šādā veidā kļuvušas latviešiem pazīstamas ar kādu vācu vai krievu grāmatu starpniecību.

Grūtāki atrast latviešu paralēles mums bija otrajā daļā. Mēs atrodam tikai nedaudz gadījumu, kur kādai antīkai pasakai atbilst tāda latviešu pasaka, kas galvenajos motīvos saskan ar antīko pasaku. Sīkumos, protams, atšķirība dažreiz liela. Še mināmas pasakas par Ibiku un Meleagru, kurām ir pilnvērti-

gas latviešu parallēles (tās ir arī prof. P.Šmita un V.Ander-sona domas).

Biežāki latviešu pasaka atbilst antikajai tikai pa daļai: daži antikās pasakas motīvi saskan ar dažiem latviešu pasakas motīviem, turpretim citos motīvos nav nekādas līdzības. Hērodota pasaku par Rampsinitu sadalījām astoņās daļās, bet ar latviešu variantu (72. l.p.) konstatējam līdzību tikai trīs daļās (3.4.6.) - Pasakām, kas atbilst Polifēma teikai, daudz variantu, un katram no šiem variantiem līdzība ar Polifēma teiku ir vairākos punktos.- Grieku mīts par Erisichtonu un Mēstri saskan ar latviešu pasaku par burvi un viņa mācekli vairākos svarīgos punktos. Latvieši pazīst Mēstres pārvēršanās spējas un viņas pārdošanu, bet nepazīst Erisichtona sodīšanu ar milzīgo ēstgribu.- Mīts par Perseju saskan vairākos punktos ar pasaku par labajiem brāļiem.

Lielajam antīko mītu vairumam tomēr parallēlas latviešu pasakas neatrodam. Antīkā pasaka jāsadala motīvos, un latviešu pasakās jāmeklē motīvi, kas atbilst antīkajiem. Tādā kārtā bieži vien vienai antīkajai pasakai pretim jānostādām motīvi no vairākām latviešu pasakām. Apulēja pasakā Amōrs un Psiche sastopam motīvus, kurus redzam latviešu pasakās par pārdabīgo vīru, par skaudīgajām mātes meitām un par pelnrušķīti. - Mītam par Melampu atbilst latviešu pasaku motīvi par pateicīgiem zvēriem un par balto čūsku. - Argonautu teikas motīvus sastopam ļoti daudzās latviešu pasakās. - Šai kategorijai varam pieskaitīt vēl sekošus mītus: Ariōns, Nīss, Tēsejs, Bel-lerofonts, Atalante, Pēbejs, Ifijs, Orfejs, Sīsifs, Oidips, Frikss un Helle, Biblida un Maķedonijas sākumi.

Bieži antīkās pasakas vietā mums ir tikai atsevišķi pasaku motīvi. Atsevišķam antīkajam motīvam atrodam paralēlus latviešu motīvus bieži vien vairāk pasakās, kas pēc sava satura atšķiras. Motīvus par brīnišķīgu augšanu un brīnumzālēm latviešu pasakās sastopam visdažādākā sakarībā.

Beidzot jāatzīmē, ka dažreiz kādu antīko motīvu esam centušies sadalīt vēl sīkākos elementos (sk. 15. l.p.), lai tikai varētu konstatēt kādu līdzību ar latviešu motīviem. Bellerofonts, sēdēdams uz Pēgasa, nogalina himairu" - ir pasakas motīvs, kam tieši paralēlu latviešu motīvu neatradīsim. Ja turpretim šo motīvu sadalām divi daļās, ja ņemam Pēgasu par sevi un himairas nogalināšanu par sevi, tad latviešu paralēles nebūs grūti atrast. No šādas sīkas pasakas motīva sadrumstalošanas tomēr pēc iespējas jāizvairās un jāuzmanās, ka mēs šādā veidā nekonstatējam līdzību tur, kur tās nemaz nav.

Mūsu darba uzdevums bija konstatēt līdzību starp antīkajām un latviešu pasakām. Mēs esam redzējuši, ka šī līdzība nav visos gadījumos vienāda: mēs esam konstatējuši līdzību veselās pasakās, līdzību pasakas daļās, līdzību sīkākos pasakas elementos. Šī līdzība nav vienāda ar latviešu pasakām: Rodas jautājums, kā šo līdzību izskaidrot, cik tālu mēs varam runāt par antīkās pasaules ietekmi latviešu pasakās.

Par neapšaubāmi drošu antīkās pasaules ietekmi varam runāt tikai nedaudz gadījumos. Vispirms te pieder antīkās pasakas, kas pie latviešiem izplatījušās ar rakstu palīdzību. Bet arī, runājot par mutes tradīciju, varam saskatīt gadījumus, kur antīkā ietekme nenoliedzama. Še pieder pa lielākai

daļai tās pasakas, kas pilnīgi vai pa daļai līdzinās antīkajām. Daudzas no šīm pasakām pēc zinātnieku domām cēlušās Grieķijā. Minēsim še teikas par Ibiku, Meleagru, Mēstri, Polifēmu u.c. Vairākas no tām, kā jau redzējam, Anti Ārne ir ievietojis savā katalogā kā pasaku pamattipus.

Daudz grūtāk izskaidrot līdzību, ja runājam par atsevišķiem pasaku motīviem. Nekādā gadījumā nedrīkstam apgalvot, ka katra līdzība, kuŗu esam konstatējuši antīko un latviešu pasaku motīvu starpā, nozīmē jau antīko ietekmi latviešu pasakās. Pasaku motīvu ceļojumi visai sarežģīti, tie noskaidrojami salīdzinot ne tikai divu, bet daudzu tautu pasakas. Lai noskaidrotu motīvu izcelšanās vietu un viņu ceļošanu, zinātnei atveras vēl plašs darba lauks.

S v a r i g ā k i e a v o t i .

1. Latviešu pasakas un teikas, pēc Anša Lercha - Puškaiša un citiem avotiem sakopojis un rediģējis prof. P.Šmits I - XII Rīga, 1925 - 1936. Saisinājums P.Š.
2. Lerchis-Puškaitis, Latviešu tautas teikas un pasakas I - VII l. 1891 - 1903.
3. Homeri Odyssea, Bibl. Teubn.
4. Homeri Ilias, Bibl. Teubn.
5. Herodoti historiarum libri tres, ed. Dietsch Lipsiae, 1921/18.
6. Apollodori Bibliotheca, Bibl. Teubn. Lipsiae 1897.
7. P. Ovidi Nasonis Metamorphoseon libri XV, recens. Hugo Magnus, Berolini, 1914.
8. Apuleius Amor und Psyche, erklärt von Fr. Norden, Leipzig, 1903.

S v a r i g ā k ā l i t e r ā t ū r a .

1. W. H. Roscher, Mythologisches Lexicon der griech. und röm. Mythologie. I - V Leipzig, 1884 - 1924.
2. Anmerkungen zu den Kinder-und Hausmärchen der Brüder Grimm Neu bearbeitet von Johannes Bolte und Georg Polivka. I - IV 1913 - 1930.
3. Aly, Märchen. Raksts Pauly - Wissova reālenciklopēdijā 14. l. 1928.
4. Aly, Volks märchen, Sage und Novelle Bei Herodot und Seinen Zeitgenossen, Göttingen, 1921.

5. Marx, Griechische Märchen von dankbaren Tieren, 1922.
 6. Витольдъ Клинеръ, Сказочные мотивы в истории Геродота, Киевъ 1903.
 7. Dils, doc., Miti un pasaku motīvi Kallimacha dzejā, Filologu biedrības rakstos 1927.
 8. Straubergs, prof., Viņa saule, raksts Izglītības ministrijas mēnešrakstā, 1922. l. 604.
 9. Walter Anderson, Die Meleagrossage bei den Letten, Philologus N.F. 33. (1923) 222 - 224.
-